

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

Μετάφραση και Σχολιασμός αποσπάσματος του κειμένου: «SOCIOGÉNESIS Y EVOLUCIÓN DEL TERRORISMO EN ESPAÑA» του Fernando Reinares, δημοσιευμένο στο βιβλίο España, Sociedad y Política.

ΤΗΣ ΦΩΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑΣ (Ξ2017023)

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ:

Σωτήριος Λίβας, Α' Επιβλέπων

Γεώργιος Κεντρωτής, Β' Επιβλέπων

ΚΕΡΚΥΡΑ, ΜΑΙΟΣ 2022

Η σελίδα είναι σκόπιμα κενή.

**Μετάφραση και σχολιασμός αποσπάσματος του κειμένου:
«SOCIOGÉNESIS Y EVOLUCIÓN DEL TERRORISMO
EN ESPAÑA» του Fernando Reinares, δημοσιευμένο στο
βιβλίο España, Sociedad y Política.**

Στο μπαμπά μου,

που δεν είναι πια μαζί μας...

Ευχαριστίες

Νιώθω την ανάγκη να εκφράσω σε όλους όσους στάθηκαν αρωγοί σε αυτή μου την προσπάθεια, τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες. Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου Σωτήρη Λίβα, για την καθοδήγηση που μου προσέφερε και το χρόνο που διέθεσε δίνοντάς μου χρήσιμες συμβουλές και οδηγίες για την ολοκλήρωση της πτυχιακής μου εργασίας. Στο ίδιο πλαίσιο ευγνωμοσύνης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του Τμήματος Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης & Διερμηνείας για την πολύτιμη συμβολή τους στην επιστημονική και τεχνική μου συγκρότηση στα χρόνια της φοίτησής μου στο Τμήμα. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου για την οικονομική και ψυχολογική τους υποστήριξη, καθώς και στους συγγενείς και τους φίλους για την ηθική υποστήριξη σε όλο το διάστημα των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

Πίνακας Συντμήσεων.....	7
Πρόλογος	8
1. Μετάφραση	9
2. Πρωτότυπο κείμενο	20
3. Σχολιασμός	34
3.1. Εισαγωγή.....	34
3.2. Ανάλυση του κειμένου αφετηρίας.....	34
3.2.1. Γλώσσα και ύφος ΚΠ & ΚΣ	34
3.2.2. Σκοπός ΚΠ και ΚΣ.....	35
3.2.3. Λειτουργίες ΚΠ και ΚΣ.....	36
3.3. Κατηγορίες μεταφραστικών προβλημάτων	37
3.3.1. Πραγματολογικά Μεταφραστικά προβλήματα	37
3.3.2. Πολιτισμικά Μεταφραστικά προβλήματα	39
3.3.3. Γλωσσικά Μεταφραστικά προβλήματα	41
Επίλογος	43
Βιβλιογραφία.....	44

Πίνακας Συντμήσεων

ΚΠ	κείμενο - πηγή
ΚΣ	κείμενο - στόχος
ΓΠ	γλώσσα - πηγή
ΓΣ	γλώσσα - στόχος
ΣτΜ	Σχόλιο του Μεταφραστή

Πρόλογος

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών μου στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, στη Σχολή Ιστορίας & Μετάφρασης - Διερμηνείας και συγκεκριμένα στο Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας. Το περιεχόμενο της πτυχιακής εργασίας αποτελείται από δύο βασικά μέρη: τη μετάφραση ενός αποσπάσματος του κειμένου του Fernando Reinares, ενός Ισπανού πολιτικού επιστήμονα με τίτλο «Η τρομοκρατία στην Ισπανία: κοινωνικές αιτίες της γένεσης και της εξέλιξής της» δημοσιευμένο στο βιβλίο «ΙΣΠΑΝΙΑ Κοινωνία και Πολιτική» που εκπονήθηκε από τον Salvador Gines, Ισπανό κοινωνιολόγο και νομικό. Το απόσπασμα του πολιτικοκοινωνικού περιεχομένου κειμένου που επιλέχθηκε πραγματεύεται τη μορφή των τρομοκρατικών οργανώσεων κατά τη διάρκεια της δικτατορίας καθώς και την προέλευση και εξέλιξη της ETA από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 έως και τη λήξη του καθεστώτος του Φράνκο το 1975. Το ζεύγος γλωσσών της μετάφρασης είναι Ισπανικά-Ελληνικά. Το δεύτερο βασικό μέρος της εργασίας αποτελείται από τον σχολιασμό της μετάφρασης και διαχωρίζεται σε διάφορες υποενότητες όπως την ανάλυση του κειμένου-πηγή σε γλωσσικό και υφολογικό επίπεδο, το Σκοπό του ΚΣ και ΚΠ σύμφωνα με τη Θεωρία του Σκοπού, τις λειτουργίες του ΚΠ και ΚΣ και τέλος την ανάλυση των μεταφραστικών προβλημάτων που προέκυψαν κατά τη μεταφραστική διαδικασία. Ακολουθεί αρχικά η παράθεση του μεταφράσματος, έπεται εν συνεχεία το πρωτότυπο κείμενο, καθώς και ο σχολιασμός.

Λέξεις-κλειδιά: τρομοκρατία, ETA, Φρανκισμός, δικτατορία, βασκικός εθνικισμός

1. Μετάφραση

Η τρομοκρατία στην Ισπανία: κοινωνικές αιτίες της γένεσης και της εξέλιξής της
από τον Fernando Reinares

Από κοινωνιολογική άποψη, η τρομοκρατία μπορεί να οριστεί ως μια μορφή συλλογικής δράσης που χαρακτηρίζεται από τη συστηματική και κατά κανόνα αποκλειστική χρήση ένοπλης βίας, είτε δυνητικής είτε πραγματικής, από μικρές μυστικές οργανώσεις, με σκοπό να επηρεάσουν το πολιτικό σύστημα, σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο, μέσω δραστηριοτήτων των οποίων ο ψυχολογικός και συμβολικός αντίκτυπος υπερβαίνει αυτόν που προκύπτει από τις προσωπικές και υλικές ζημιές που προκαλούν. Αναδυόμενο στη σύγχρονη διαμόρφωσή του στα τέλη της δεκαετίας του 1960, και κατά προτίμηση στο πλαίσιο των βιομηχανικών κοινωνιών, το κοντινό παρελθόν ενός τέτοιου παθολογικού και περιθωριακού φαινομένου χρονολογείται από τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του τωρινού. Στην περίπτωση της Ισπανίας, επρόκειτο για την ατομική τρομοκρατία με αναρχικές ρίζες, η οποία προκάλεσε το θάνατο πολλών πρωθυπουργών της εποχής και δραστηριοποιήθηκε κυρίως στην πόλη της Βαρκελώνης¹. Σήμερα, ωστόσο, ένα μεγάλο μέρος της ενδογενούς τρομοκρατίας έχει υιοθετήσει διαφορετικούς ιδεολογικούς προσανατολισμούς, αν και ο σημαντικότερος πυρήνας της εξακολουθεί να βρίσκεται στη γεωγραφική περιφέρεια της χώρας. Ακολουθεί μια προσέγγιση των συνθηκών που οδήγησαν στην τρομοκρατία στην Ισπανία εκείνη την εποχή καθώς και των παραγόντων που καθόρισαν τη μετέπειτα εξέλιξή της.

1. Τρομοκρατία και Δικτατορία

Οι κυριότερες τρομοκρατικές οργανώσεις που έδρασαν στην Ισπανία καθ' όλη τη διάρκεια της πιο πρόσφατης ιστορίας της εμφανίστηκαν ή δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης του Φράνκο. Ακόμα και οι παράνομες ένοπλες ομάδες που σχηματίστηκαν μετά το τέλος της δικτατορίας, τουλάχιστον έως τότε, αποδείχθηκαν ότι δεν ήταν τίποτα περισσότερο από εναλλακτικές λύσεις που μιμούνταν τις πιο σημαντικές εμπειρίες των πρώτων. Κατά μία έννοια, επομένως, η τρομοκρατία που εξακολουθούσε να υφίσταται στην Ισπανία ήταν κληρονομιά του πολιτικού

¹ Από την άποψη αυτή, ο J. Romero Maura, "Η τρομοκρατία στη Βαρκελώνη και ο αντίκτυπός της στην ισπανική 04-1909", στο Past and Present, αρ. 41 (1968). σ. 130-183. Επίσης, Rarael Ochcio, El terrorismo anarquista 1888-1909, Μαδρίτη. Siglo XXI, 1985.

καθεστώτος που εγκαθιδρύθηκε μετά τον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ 1936 και 1939, ένα καθεστώς το οποίο, παρά τις αρχικά ισχυρές ολοκληρωτικές τάσεις του, υιοθέτησε, όπως είναι γνωστό, έναν αυταρχικό, καταπιεστικό και δεσποτικό² χαρακτήρα. Πράγματι, η περίοδος από το τέλος του πολέμου έως το 1975 ήταν μια εποχή που σημαδεύτηκε ανεξίτηλα από τη μορφή του στρατηγού Φρανθίσκο Φράνκο, ο οποίος, μέσα από μια σειρά μεταπτώσεων, απέκτησε τεράστια εξουσία λήψης αποφάσεων. Από την άλλη πλευρά, ο πλουραλισμός που χαρακτήριζε την συγκλονιστική Δεύτερη Ισπανική Δημοκρατία (1931-1936) που είχε προηγηθεί περιορίστηκε, υπό το νέο καθεστώς, στις οντότητες και τις ομάδες που αντιπροσώπευαν, κατά κάποιο τρόπο, τους διαφορετικούς κοινωνικούς τομείς που εντάχθηκαν στον νικηφόρο συνασπισμό. Όλες οι άλλες εκφράσεις διαφωνίας απαγορεύτηκαν. Έτσι, για παράδειγμα, ο φρανκισμός έδειξε μια έντονη εχθρότητα προς ιδεολογίες όπως ο κομμουνισμός, ο σοσιαλισμός, ο αναρχισμός και ο φιλελευθερισμός. Επιπλέον, αντιστάθηκε εχθρικά σε κάθε δυνατότητα μεταβίβασης εξουσιών στις περιφέρειες και τις εθνότητες που απαρτίζουν την Ισπανία, δημιουργώντας έτσι τη δομή ενός αυστηρά συγκεντρωτικού ενιαίου κράτους.

Ωστόσο, η αναμενόμενη ανησυχία που θα έπρεπε να έχει προκαλέσει αυτή η καταστολή στα στρώματα της ισπανικής κοινωνίας που κάποτε συνδέονταν με ιδεολογίες και συμφέροντα που τώρα διώκονταν σκληρά δεν εκδηλώθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Κατά τις δεκαετίες του 1940 και του 1950, τα επεισόδια λαϊκής δυσαρέσκειας ή αντιπολίτευσης στη δικτατορία ήταν περιορισμένα και περιστασιακά. Πέρα από την αυστηρή καταστολή, το καθεστώς του Φράνκο έτυχε πιθανώς μιας ευρύτερης κοινωνικής υποστήριξης από ό,τι θα επιθυμούσαν οι επικριτές του, ή τουλάχιστον επωφελήθηκε από έναν όχι ευκαταφρόνητο βαθμό παθητικότητας του πληθυσμού, ο οποίος αρχικά είχε πληγεί από τις συνέπειες του εμφυλίου πολέμου και στη συνέχεια παρασύρθηκε από τα κίνητρα της πρωτοφανούς οικονομικής ανάπτυξης. Στην πραγματικότητα, η δημοκρατική αντιπολίτευση στον Φρανκισμό ήταν πάντα αδύναμη και διασπασμένη. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, όταν

² Στη συζήτηση για τη φύση του Φρανκισμού, είναι αναπόφευκτο να ανατρέξουμε στην κλασική συμβολή του Juan J. Linz, "Una teoría del régimen autoritario. El caso de España in Manuel Fraga, Juan Velarde and Salustiano del Campo (eds.), La España de lo Serenla, vol. 3, El Estado y la política, Μαδρίτη, Moneda y Crédito, 1974, σ. 140-1 (η πρωτότυπη αγγλική έκδοση είναι του 1964). Μια άλλη άποψη είναι η βασική αξία του Eduardo Sevilla-Guzmán και Salvador Giner, "Absolutismo despótico y dominación de clase. El Caso de España", στο Cuadernos de Ruedo Ibérico, αριθ. 43-45 (19/ Pauismo Bλ. επίσης José F. Tezanos, "Notas para una interpretación sociologica del franquismo en sistema, αριθ. 23 (1978), σ. 47-99.

οι γενιές που γεννήθηκαν μετά το 1939 είχαν ξεπεράσει κατά πολύ την ηλικία ενηλικίωσης, τα επακόλουθα μιας επιταχυνόμενης διαδικασίας εκσυγχρονισμού ήταν ήδη αισθητά και οι διαμάχες στο εσωτερικό της άρχουσας τάξης του καθεστώτος ήταν κάτι παραπάνω από εμφανείς, η ισπανική κοινωνία σπάνια κλονιζόταν από καταστάσεις έντονης σύγκρουσης που θα έθεταν σε κίνδυνο τη δικτατορία³. Ακριβώς αυτά τα τελευταία χρόνια του Φρανκισμού έκανε την εμφάνισή της η τρομοκρατική δραστηριότητα, αρχικά σποραδική και με μία σχετικά συνεχή δραστηριότητα. Ερμηνεύτηκε όχι τόσο στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της αντιπολίτευσης κατά του Φρανκισμού, αλλά ως ένα απρόβλεπτο αποτέλεσμα του εκσυγχρονισμού της ισπανικής κοινωνίας και της αδυναμίας του καθεστώτος να προσαρμόσει την πολιτική δομή του στα νέα δεδομένα της χώρας, και έτσι μετατράπηκε σε μία ακόμη ένδειξη της κρίσης ορθολογισμού, νομιμότητας και ολοκλήρωσης που έπληττε ένα κοσμικά αδύναμο κράτος. Αυτή η δραστηριότητα, η εισβολή της οποίας συνέπεσε, περιέργως, με την ξαφνική έξαρση που γνώρισε αυτή η ιδιότυπη μορφή παράνομης πολιτικής βίας σε άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες⁴. Οι πρωταγωνιστές της στην Ισπανία εκείνη την εποχή ήταν πολύ διαφορετικοί και οι περισσότεροι από αυτούς είχαν σύντομη διάρκεια ζωής. Μαζί με διάφορες ενέργειες που αποδίδονται στην αρχόμενη διεθνή τρομοκρατία, υπήρχαν και άλλες που πραγματοποιήθηκαν από ιθαγενείς ομάδες αναρχικής έμπνευσης, όπως το MIL (Movimiento Iberico de Liberación) - Ιβηρικό Απελευθερωτικό Μέτωπο και η GARI (Grupo de Acción Revolucionaria Internacionalista - Διεθνής Επαναστατική Ομάδα Δράσης, ή εθνικιστικής έμπνευσης, όπως η OLLA (Organització de la Lluita Armada, στα ισπανικά: Organización de la Lucha Armada-Οργάνωση του Ένοπλου Αγώνα) - και η FAC (Front d' Alliberament Català - Καταλανικό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Τέλος, κατά τη διάρκεια της παρακμής του καθεστώτος του Φράνκο, οι σημαντικότερες τρομοκρατικές οργανώσεις προέκυψαν από την άκρα αριστερά και τον βασκικό εθνικισμό αντίστοιχα: η FRAP (Frente Revolucionario Antifascista y Patriota) –

³ Planeta, 1979 (κεφάλαιο επτά). Για μια κοινωνιολογική ανάλυση αυτής της σύγκρουσης, με έμφαση στα δύο κύρια κινήματά της: José M. Maravall, Δικτατορία και πολιτική διαφωνία. Εργάτες και φοιτητές την περίοδο του Φρανκισμού, Μαδρίτη, Alfaguara, 1978.

⁴ Wolfgang J. Mommsen, "Non-legal violence and terror in Western industrial societies: an historical analysis", στο Wolfgang J. Mommsen and Gerhard Hirschfeld (eds.), Social Protest violence and terror in nineteenth century, Madrid, Alfaguara, 1978.

Βία και τρόμος διαμαρτυρίας στην Ευρώπη του δέκατου ένατου και εικοστού αιώνα, Λονδίνο. Macmillan, 1982, σ. 384-403.

Επαναστατικό Αντιφασιστικό και Πατριωτικό Μέτωπο και η ETA⁵ (Euskadi ta Askatasuna ή Euskadi y Libertad) – Βασκική Γη και Ελευθερία , ενώ αναδύθηκε και η GRAPO (Grupos Revolucionarios Antifascistas Primero de Octubre ή First of October Revolutionary Anti-Fascist Groups) – Επαναστατικές Αντιφασιστικές Ομάδες πρώτης Οκτωβρίου.

1.2. Από τον εθνικισμό στη βία: η προέλευση και η εξέλιξη της ETA

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, ο βασκικός εθνικισμός βρισκόταν σε φάση εμφανούς παρακμής. Η φθορά της καταστολής, η αλλαγή της στάσης των δυτικών δυνάμεων απέναντι στον Φρανκισμό και η ωφελιμιστική παθητικότητα που επέδειξαν ευρύτατα τμήματα της αστικής τάξης του Βορρά μπροστά σε μια κατάσταση οικονομικής επέκτασης, μεταξύ άλλων, είχαν διαβρώσει την εθνικιστική συνείδηση και είχαν βυθίσει το PNV Βασκικό Εθνικιστικό Κόμμα (στα ισπανικά: Partido Nacionalista Vasco) σε στασιμότητα και πρακτική αδυναμία λειτουργίας. Η κατάσταση αυτή προκάλεσε τη δυσαρέσκεια ορισμένων νεοφώτιστων πατριωτών, που ανήκαν στις γενιές που γεννήθηκαν μετά τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο. Από αυτούς προέκυψε η ETA (Euskadi ta Askatasuna) το 1959, μετά από αρκετά χρόνια ζυμώσεων, ύστερα από διάσπαση της οργάνωσης νεολαίας του PNV το 1958. Η ETA συγκέντρωσε αρχικά αρκετές δεκάδες μέλη, των οποίων τα ανώτερα στελέχη, αποτελούμενα από πρωτοεμφανιζόμενους διανοούμενους και φοιτητές πανεπιστημίου, προέρχονταν από οικογένειες της μεσαίας τάξης που ζούσαν στην πόλη του Μπιλμπάο, οι οποίοι μοιράζονταν το κοινό αίσθημα του βασκικού εθνικισμού με αυστηρή μυστικότητα. Η νέα και αρχόμενη ομάδα, που προέκυψε έτσι από μια ελίτ, χαρακτηρίστηκε, σκόπιμα, από αυτό που θα τη διέκρινε περισσότερο από το PNV, την υιοθέτηση δηλαδή ενός αδιάλλακτου εθνικισμού και μια επιτακτική θέληση να εγκαταλείψει την αδράνεια. Υπό αυτή την έννοια, ο τίτλος που επέλεξε η ETA για το όργανο γραπτής έκφρασης έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: Εγέρθητι (στα βασκικά: Zutik).

Σε αντίθεση με τον μετριοπαθή βασκικό εθνικισμό, ο αδιάλλακτος εθνικισμός φιλοδοξεί, πάνω απ' όλα, να αποκτήσει την ανεξαρτησία της Χώρας των Βάσκων, της

⁵ Η ETA (βασκικά: *Euskadi Ta Askatasuna*, που σημαίνει *Βασκική γη Και Ελευθερία*) ήταν βασκική αυτονομιστική οργάνωση, που έδρασε στη Ισπανία, και υιοθετώντας πολλές φορές βίαιες μεθόδους στην εκστρατεία που ανέλαβε για αναγνώριση βασκικού κράτους, χαρακτηρίστηκε από τις ΗΠΑ και την ΕΕ ως τρομοκρατική οργάνωση. Την άνοιξη του 2018 ανακοίνωσε την οριστική της διάλυση. (ΣτΜ)

αυτόνομης ισπανικής κοινότητας, το οποίο αντιλαμβάνεται ως ένα έθνος που κατέχεται από κοινού από την Ισπανία και τη Γαλλία. Έτσι, αρκούσε το γεγονός ότι οι αγώνες για εθνική απελευθέρωση κατά της αποικιοκρατίας και άλλες επαναστατικές εμπειρίες, κοινές εκείνη την εποχή σε διάφορες περιοχές του υπανάπτυκτου κόσμου (π.χ. Αλγερία, Κούβα, Βιετνάμ ή Παλαιστίνη), είχαν ασκήσει την επιρροή τους σε μια τέτοια παράλογη ιδέα, για να καταλήξουν πολλοί μαχητές της ETA να πιστέψουν ότι εξισώνουν την κατάσταση της Χώρας των Βάσκων, μιας βιομηχανικής κοινωνίας, αν υπήρξε ποτέ, με εκείνη αυτών των γεωγραφικών πλατών. Έτσι, ο υποστηριζόμενος από την ETA ακτιβισμός άρχισε να κλίνει, μετά από πολλές εσωτερικές αντιπαραθέσεις και ρήξεις, προς μια εχθρότητα που κάλυπτε τη χρήση της ένοπλης βίας και δη της τρομοκρατίας, ως μέσο για την επίτευξη των επιθυμητών πολιτικών στόχων. Το ίδιο το καθεστώς του Φράνκο συνέβαλε επίσης στην επισημοποίηση μιας τέτοιας αντιφατικής ψευδαίσθησης. Η αχαλίνωτη καταστολή του εκείνη την εποχή, η οποία εμπόδιζε την εθνικιστική διαφωνία να διοχετευθεί μέσω νόμιμων ή ανεκτών διαύλων, έκανε την υποστηριζόμενη κατοχή της Χώρας των Βάσκων να μοιάζει αληθοφανής, γεγονός που επηρέασε αποφασιστικά τις στρατηγικές επιλογές της ETA.

Με την ευκαιρία της πρώτης συνέλευσής της τον Μάιο του 1962, η ETA αυτοπροσδιορίστηκε ως επαναστατικό κίνημα αναφερόμενη αποκλειστικά στην ανεξαρτησία της Χώρας των Βάσκων και όχι σε βαθιές αλλαγές στην κοινωνική δομή της χώρας. Όπως και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα που ήθελε να μιμηθεί, η ETA ήταν εξαρχής δομημένη σε κλάδους ή μέτωπα, που πάντα περιλάμβαναν ένα τμήμα που βαφτιζόταν στρατιωτικό. Θα περάσουν ωστόσο μερικά χρόνια μέχρι η τάση της ETA για χρήση βίας να πάψει να είναι απλώς ρητορική (με εξαίρεση την απόπειρα εκτροχιασμού ενός τρένου με εκρηκτικό μηχανισμό τον Ιούλιο του 1961). Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, και όπως θα συνέβαινε από τότε και στο εξής, ένα ευρύ και διαφοροποιημένο ιδεολογικό φάσμα στο εσωτερικό της οργάνωσης ήρθε να αντισταθμίσει την προφανή αδυναμία της, συνέπεια τόσο της επισφαλούς εσωτερικής συνοχής της όσο και της αστυνομικής βίας.⁶ Στην πραγματικότητα, κατά τη διάρκεια του καθεστώτος του Φράνκο, η ETA ήταν περισσότερο ένα ακανόνιστο και διακλαδισμένο πολιτικό φαινόμενο παρά μια ενιαία παράνομη οργάνωση.

⁶ βλ. Gurutz Jáuregui, *Ιδεολογία και πολιτική στρατηγική της ETA*, Μαδρίτη, Siglo XXI, 1981.

Το 1964, όταν η ETA είχε περιοριστεί σε μια μικρή ομάδα μαχητών που είχαν εξοριστεί στη Γαλλία, εκπόνησε ένα φιλόδοξο αντάρτικο σχέδιο για την ανεξαρτησία της Χώρας των Βάσκων, το οποίο αποτέλεσε μια αξιοσημείωτη ανακάλυψη. Αλλά το σχέδιο ήταν προφανώς αντικειμενικά ανέφικτο. Ως εκ τούτου, το επόμενο έτος, μετά από μια ανασύνθεση της ομάδας, δημιουργήθηκε μια νέα δομή της τακτική αρχή της σπείρας δράσης-καταστολής ως εναλλακτική λύση στον ανταρτοπόλεμο. Μεταξύ του τέλους του 1966 και του Μαρτίου του 1967, όταν ο αριθμός των ατόμων που συνδέονταν άμεσα ή έμμεσα με την παράνομη οργάνωση μπορούσε ήδη να εκτιμηθεί σε αρκετές εκατοντάδες, πραγματοποιήθηκε η κρίσιμη πέμπτη συνέλευση της ETA, κατά την οποία διαμορφώθηκε ένα δογματικό σώμα, βασισμένο στη φόρμουλα του επαναστατικού εθνικισμού, που θα παρέμενε ακλόνητο ως ο θεμελιώδης πυρήνας των κινήτρων της ομάδας, επιβεβαιώνοντας τον ολοκληρωτικό αγώνα κατά της Ισπανίας, της κατοχικής δύναμης, ανεξάρτητα από το πολιτικό καθεστώς που υπήρχε εκεί και θεωρώντας οποιαδήποτε μέθοδο νόμιμη. Έτσι, με την ευκαιρία αυτής της συνέλευσης, καταρτίστηκε ένα σχέδιο δράσης, το οποίο υλοποιήθηκε την ίδια χρονιά με τη συστηματική έναρξη ένοπλων ενεργειών (βόμβες εναντίον στρατώνων της Ισπανικής Πολιτοφυλακής (Guardia Civil) στη Χώρα των Βάσκων και διάφορων φορέων που συνδέονταν με το καθεστώς του Φράνκο) και κορυφώθηκε δραματικά το 1968 με τις δύο πρώτες δολοφονίες, που διαπράχθηκαν εναντίον ενός επιθεωρητή της Ισπανικής Πολιτοφυλακής και ενός επιθεωρητή της αστυνομίας. Ωστόσο, μέχρι το τέλος του καθεστώτος του Φράνκο, οι βίαιες ενέργειες της ETA έλαβαν χώρα σε σύντομες περιόδους, σε κάθε μία από τις οποίες το καθεστώς αντέδρασε με τρόπο που διέλυσε την οργάνωση και κατέστρεψε ή φυλάκισε τους ηγέτες της. Όμως η επανειλημμένη εμφάνιση της ETA αποκάλυπτε όχι μόνο ότι είχε μια καλά εδραιωμένη κρίσιμη μάζα, αλλά και ότι κάτι σημαντικό συνέβαινε στη βασκική κοινωνία, κάτι που ο ίδιος ο ακτιβισμός της ETA προκάλεσε, ευνοούμενος επιπλέον από μια σειρά κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραγόντων: την αναπαραγωγή του βασκικού εθνικισμού.

Η αντίδραση του καθεστώτος του Φράνκο στον περιορισμένο ακόμη αλλά επίμονο και διαβόητο ακτιβισμό της ETA οδήγησε σε μια δίωξη, χωρίς ηθικούς φραγμούς και αποτελεσματικούς νομικούς περιορισμούς, κατά του βασκικού εθνικισμού στο σύνολό του. Το αποτέλεσμα ήταν το αντίθετο του επιθυμητού. Ο φρανκισμός αντιμετώπισε το βασκικό ζήτημα και το επιφαινόμενο της ETA με στυγνά μέσα, όπου

δεν έλειψαν οι καταχρήσεις εξουσίας, οι μαζικές συλλήψεις, η κακομεταχείριση και τα βασανιστήρια, επεισόδια που εντάθηκαν στις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, των οποίων η βασική αντικειμενική λειτουργία ήταν κατατρεγμός των κατοίκων της ίδιας της περιοχής της οποίας την οντότητα και την ταυτότητα προσπαθούσε να αρνηθεί. Ο μηχανισμός αυτός δεν ήταν κάτι καινούργιο. Η Βισκάγια και η Γκιπούθκοα είχαν ανακηρυχθεί επίσημα προδοτικές επαρχίες στο τέλος του ισπανικού εμφυλίου πολέμου, υποστηρίζοντας έτσι μια μορφή εξουσίας που δεν φιλοδοξούσε να νομιμοποιηθεί, ένα είδος συνέχισης της σύγκρουσης που είχε στις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης τον περιοδικό συμβολικό εορτασμό της. Με αυτές, η καταστολή έγινε αισθητή από μεγάλα τμήματα του βασκικού πληθυσμού. Ως αποτέλεσμα, τόσο το καθεστώς όσο και το ίδιο το κράτος έχασαν τη νομιμοποίησή τους και, αντίθετα, η ETA κέρδισε όλο και μεγαλύτερη συμπάθεια. Μια συναισθηματική προσκόλληση στην ETA ρίζωσε μέσα στη βασκική κοινωνία, με την κοινοτική βία της οποίας ταυτίστηκαν πολλοί από εκείνους που απλώς αντιτάχθηκαν στη βία που εξαπέλυσε το καθεστώς. Με αυτόν τον τρόπο, η ETA, η οποία είχε γίνει σύμβολο της εθνικιστικής αντίθεσης στον Φρανκισμό και έκφραση της αναγκαστικής σιωπής στην οποία η δικτατορία είχε βυθίσει το βασκικό εθνικισμό κέρδισε πολλούς υποστηρικτές που έως τότε υποστήριζαν Βασκικό Εθνικιστικό Κόμμα. Ήταν, κατά κάποιον τρόπο, η συνέπεια μιας λογικής που η ίδια η ETA είχε υπολογίσει.

Πρώτον, η απάντηση του Φράνκο έδωσε δημοσιότητα στην ETA. Ένα κρίσιμο γεγονός από την άποψη αυτή ήταν η δίκη του Μπούργκος. Στα τέλη του 1970, δεκαέξι μέλη της ETA κατηγορήθηκαν στη δίκη του Μπούργκος, κατηγορούμενοι, μεταξύ άλλων φερόμενων εγκλημάτων, για ληστεία, στρατιωτική εξέγερση και τρομοκρατία. Δεδομένου ότι ανάμεσά τους βρίσκονταν δύο ιερείς, και σύμφωνα με το ισχύον Κονκορδάτο, η δίκη διεξήχθη αρχικά σε δημόσια συνεδρίαση. Έγιναν πολυάριθμες κινητοποιήσεις, ιδίως στη Χώρα των Βάσκων, με τις οποίες ο βασκικός εθνικισμός έσπασε μαζικά τη σιωπή του και δημοσιοποιήθηκε. Ο εθνικός και διεθνής αντίκτυπος της εκδήλωσης ήταν εξαιρετικός. Η ETA πέτυχε τόσο μεγάλη δημοσιότητα που κατάφερε να συνέλθει και να βγει από την κατάσταση διχασμού, παράλυσης και αγωνίας στην οποία βρισκόταν, στρατολογώντας τεράστιο αριθμό νέων μελών κατά τους μήνες που ακολούθησαν τη διαδικασία. Αυτό, με τη σειρά του, επέτρεψε ένα νέο, αν και ακόμη περιορισμένο, κύμα βίαιου ακτιβισμού και την εδραίωση της ETA ως το επίκεντρο της εθνικιστικής αναγέννησης. Εν τω μεταξύ,

δημιουργήθηκαν σημαντικές διακρατικές επαφές: τον Φεβρουάριο του 1972, η ETA υπέγραψε κοινό ανακοινωθέν με την παλαιστινιακή οργάνωση *Φατάχ* και μια κουρδική ομάδα ενώ τον Μάιο του ίδιου έτους έκανε το ίδιο με το Μέτωπο Απελευθέρωσης της Βρετάνης (Γαλλικά : Front de Libération de la Bretagne ή FLB) και τον Ιρλανδικό Δημοκρατικό Στρατό IPA (Irish Republican Army IRA).

Η αναπαραγωγή του βασκικού εθνικισμού, η οποία καταλύθηκε από τη βίαιη δράση της ETA και τη σφοδρή αντίδραση του καθεστώτος του Φράνκο, βοηθήθηκε επίσης από μια σειρά οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών. Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του '50 και του '60 σημειώθηκε μια βιομηχανική ανάπτυξη η οποία είχε ιδιαίτερο αντίκτυπο σε μια περιοχή οικονομικής και βιομηχανικής συγκέντρωσης όπως η Χώρα των Βάσκων. Η ανάπτυξη αυτή ήταν ιδιαίτερα ορατή στις επαρχίες Βισκάγια και Γκιπούθκοα ενώ επιταχύνθηκε ακόμη περισσότερο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 παίρνοντας πολλές διαστάσεις: μετανάστευση εργαζομένων από υποβαθμισμένες περιοχές, επιταχυνόμενη δημογραφική ανάπτυξη, ανεξέλεγκτη αστικοποίηση και υπερπληθυσμός, μεταξύ άλλων⁷. Όλα αυτά δημιούργησαν αίσθημα ανησυχίας και ανασφάλειας στον αυτόχθονα πληθυσμό των περιοχών που επλήγησαν περισσότερο από τον ιλιγγιώδη μετασχηματισμό των παραδοσιακών και κοινοτικών τρόπων ζωής, μια πραγματική ανομία που άνοιξε το δρόμο για την αναπαραγωγή της εθνικιστικής ταυτότητας που προκάλεσε ο ακτιβισμός της ETA και η αντίδραση του Φρανκισμού κατά τη δεκαετία του '60 και το πρώτο μισό της δεκαετίας του '70. Η αναπαραγωγή αυτή μπορεί να ευνοήθηκε, επιπλέον, από την απουσία σε ορισμένες περιοχές της βασκικής κοινωνίας μιας σαφώς οριοθετημένης ταξικής δομής, καθώς και από την ύπαρξη πολύ ιδιαίτερων δικτύων διαπροσωπικών σχέσεων, όπως οι *παρέες* (*cuadrillas*),⁸ ικανών να τονώσουν την κοινοτική αλληλεγγύη και να προσφέρουν εναλλακτικά κυκλώματα πληροφόρησης και επικοινωνίας⁹. Δεν ήταν μάταιο ότι το κέντρο εξόρυξης της ETA τροποποιήθηκε - πρώτον, αφού μετακινήθηκε σταδιακά από το Μπιλμπάο και άλλα σημαντικά αστικά κέντρα στις συνήθεις μεσαίες πόλεις στο κέντρο και στο νότο της Γκιπούθκοα, δεύτερον, από

⁷ Victor Urrutia, "Δημογραφικές αλλαγές και αστικοποίηση στη Χώρα των Βάσκων", στο Papers, αριθ. 22-23 (1984), σ. 27-61.

⁸ ομάδα φίλων που συνδέονται στενά από νεαρή ηλικία και των οποίων η φιλία διατηρείται κατά κανόνα καθ' όλη τη διάρκεια της ενήλικης ζωής. Η ομάδα αυτή παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ζωή των Βάσκων ενώ λειτουργεί και ως διαμεσολαβητής μεταξύ του ατόμου και της οικογένειας, των θεσμών και άλλων δραστηριοτήτων της βασκικής κοινωνίας.

⁹ Donatella della Porta και Liborio Mattina, "Ciclos políticos y movilización étnica: caso vasco", στο Revista Española de Investigaciones Sociológicas, αριθ. 35 (1980), σ. 130.

τους πυρήνες των φοιτητών, των καθολικών, των αθλητών των επαγγελματιών της μεσαίας τάξης στους νέους ημειδικευμένους εργάτες σε μικρές επιχειρήσεις και εργοστάσια με τη διοίκηση συχνά να κλίνει προς τον μετριοπαθή εθνικισμό. Μέχρι τη δεκαετία του 1970, η κύρια πηγή των μελών της ETA, καθώς και η λαϊκή υποστήριξη που απολάμβανε η οργάνωση, εντοπιζόνταν στην περιοχή Γκοιέρι (Goierri) της Γκιπούθκοα, μια ορεινή περιοχή διάσπαρτη με μικρές πόλεις και χωριά μεσαίου μεγέθους, όπου η βασκική γλώσσα, (στα βασικά: Euskera), εξακολουθούσε να είναι η κυρίαρχη γλώσσα και όπου η αγροτική ζωή στα χωριά ήταν συνηθισμένη, αν και υπήρχε σημαντική εκβιομηχάνιση, ιδίως στον τομέα της επεξεργασίας μετάλλων.

Ωστόσο, παράλληλα με την επανεκβιομηχάνιση της Χώρας των Βάσκων και την επακόλουθη εργατική αναταραχή στους πιο βιομηχανικούς θύλακές της, η ETA προσέλκυσε επίσης στις τάξεις της νέους βιομηχανικούς εργάτες, τόσο γηγενείς όσο και μετανάστες, που ζούσαν σε πιο πυκνοκατοικημένες αστικές περιοχές. Η ίδια η οργάνωση δημιούργησε, από το 1968, ένα εργατικό μέτωπο με στόχο τη διείσδυση στο παράνομο και εμβρυακό βασκικό συνδικαλιστικό κίνημα. Σύντομα κατέστη σαφές ότι οι συνδικαλιστικές δραστηριότητες και ο κατά προτίμηση μαρξιστικός προσανατολισμός των μελών της ETA που συνδέονταν με το μέτωπο των εργατών ερχόταν σε αντίθεση με τις αδιάλλακτες εθνικιστικές θέσεις των ομοθρήσκων τους από περιοχές όπου τα καθοριστικά στοιχεία της βασκικής εθνότητας ήταν εμφανή. Παρόλο που έγιναν συχνές προσπάθειες να διατυπωθεί μια σύνδεση μεταξύ μαρξισμού και εθνικισμού, στο εσωτερικό της ETA το ζήτημα της ταξικής πάλης ήταν πάντα υποδεέστερο των αρχών της εθνικής απελευθέρωσης.

Αυτό έμελλε να αποτελέσει το πρόσφορο έδαφος για τις πολυάριθμες διασπάσεις που ακολούθησαν η μία μετά την άλλη από το 1965 και μετά. Αυτές οι διασπάσεις οδήγησαν σε πολλαπλασιασμό των μειονοτικών πολιτικών κομμάτων, των συνασπισμών και των παράνομων συνδικάτων. Η ETA ήταν η πηγή στελεχών για όλους αυτούς. Ωστόσο, σε κάθε κρίση εντός της ETA υπήρχε πάντα μια σταθερά: η νίκη των εθνικιστικών τάσεων και, εντός αυτών, των παρατάξεων που τάσσονται υπέρ της ένοπλης βίας. Η σημαντικότερη από αυτές τις διασπάσεις σημειώθηκε μετά την αναπάντεχη και αινιγματική επίθεση που, διαπράττοντας η ETA, κόστισε τη ζωή του τότε πρωθυπουργού, ναυάρχου Λουίς Καρέρο Μπλάνκο, στη Μαδρίτη στις 20 Δεκεμβρίου 1973. Η υποτιθέμενη εξάντληση του καθεστώτος προκάλεσε προβληματισμό σε ορισμένους τομείς της παράνομης οργάνωσης, η οποία υπέστη

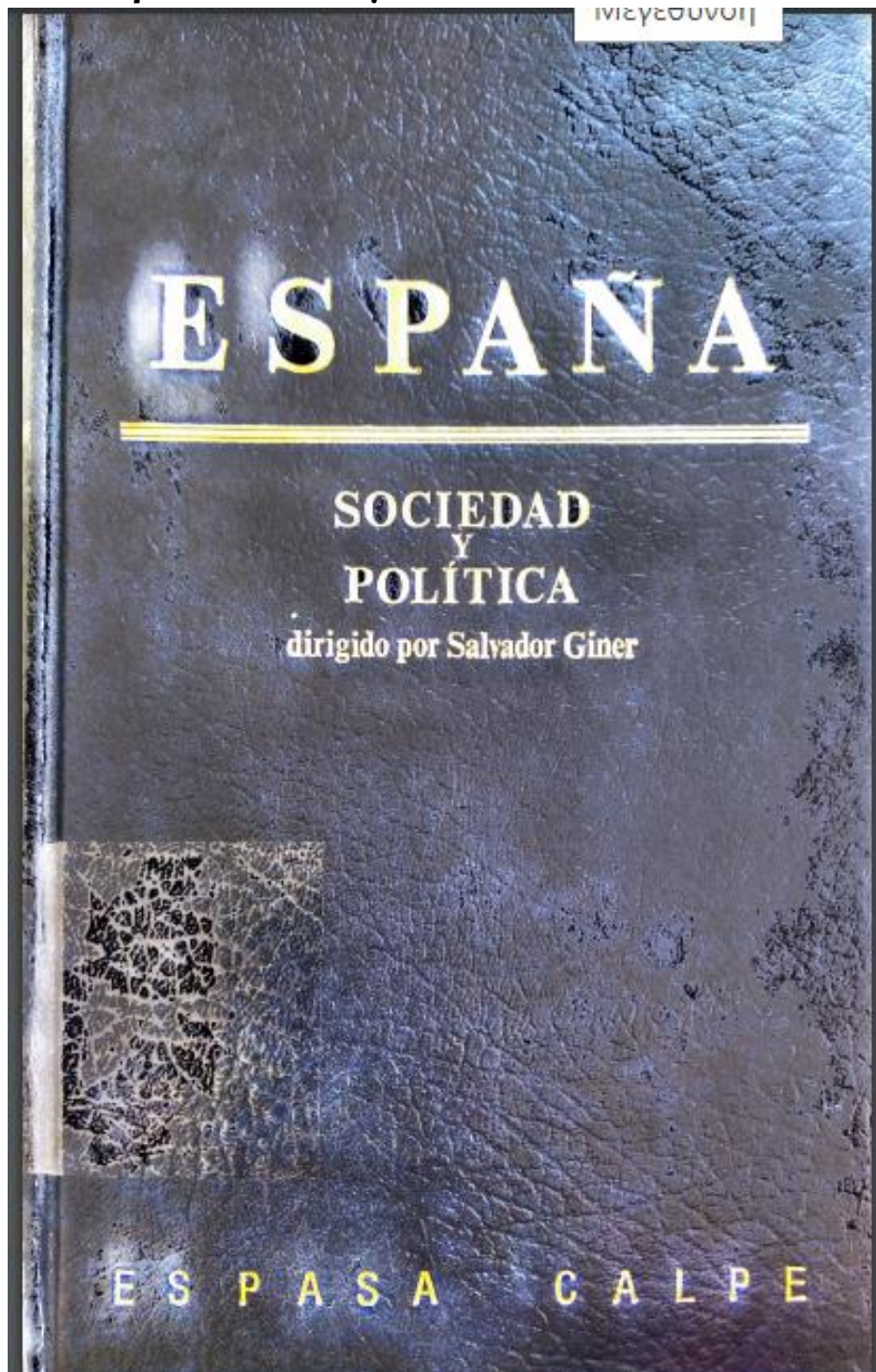
επίσης σοβαρό πλήγμα από την αστυνομία ως αποτέλεσμα της δράσης της. Το 1974, όταν η κρίση του καθεστώτος του Φράνκο φαινόταν μη αναστρέψιμη και η ETA είχε αρχίσει, σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια, να αυξάνει σημαντικά τις βίαιες επιχειρήσεις της με αποτέλεσμα να θρηνήσουμε νεκρούς, η οργάνωση διασπάστηκε στα δύο. Αυτή η διάσπαση, η πολλοστή αλλά αναμφίβολα η σημαντικότερη στην ιστορία της ETA, ήταν το αποτέλεσμα μιας επίπονης εσωτερικής συζήτησης για το πώς θα συνδυάσουν την ένοπλη βία με άλλες παράλληλες δραστηριότητες πολιτικής και συνδικαλιστικής αγωνιστικής δράσης στις νέες πολιτικές συνθήκες. Αυτή η προσπάθεια επαναπροσδιορισμού των στρατηγικών κατευθυντήριων γραμμών της ομάδας δεν ήταν μάλλον άσχετη με μια σειρά γεγονότων, όπως οι προσδοκίες για ένα σχετικό άνοιγμα του καθεστώτος (που εκδηλώθηκε με το λεγόμενο πνεύμα της 12ης Φεβρουαρίου¹⁰), αυτές που άνοιξαν με την πτώση των δικτατοριών στην Πορτογαλία (Απρίλιος) και στην Ελλάδα (Ιούλιος), ή αυτές που προκάλεσε η ασθένεια του ίδιου του Φράνκο, η οποία προμήνυε τον θάνατό του στο πολύ κοντινό μέλλον.

Η αύξηση των βίαιων ενεργειών της ETA κατά τους τελευταίους μήνες του καθεστώτος του Φράνκο προκάλεσε τη σκληρή απάντηση του καθεστώτος που μαράζωνε. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους, τέθηκε σε ισχύ ένα νομοθετικό διάταγμα για την πρόληψη της τρομοκρατίας, το οποίο παράτεινε τη διάρκεια της κράτησης των υπόπτων, διευκόλυνε τις κατ' οίκον έρευνες, επιτάχυνε τις δικονομικές διαδικασίες μέσω των επείγουσών διαδικασιών στα τακτικά δικαστήρια και των συνοπτικών διαδικασιών στα στρατιωτικά δικαστήρια και αύξησε τις ποινές. Εν τω μεταξύ, το έργο ενός από τους λίγους γνωστούς κατάσκοπους της αστυνομίας επέτρεψε στις αρχές να διαλύσουν ένα μεγάλο μέρος της δομής της ομάδας, ενώ οι ηγέτες και τα εξέχοντα μέλη της, πρόσφυγες στη νότια Γαλλία, έγιναν στόχος ανεξέλεγκτων ακροδεξιών ομάδων. Η μία κατάσταση έκτακτης ανάγκης διαδεχόταν την άλλη και σκληρά στρατοδικεία διεξάγονταν εναντίον μαχητών τρομοκρατικών οργανώσεων. Ως αποτέλεσμα, δύο μέλη της ETA και τρία μέλη του FRAP

¹⁰ Το Πνεύμα της 12ης Φεβρουαρίου ήταν ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα με επικεφαλής τον Κάρλος Αρίας Ναβάρο, πρόεδρο της τελευταίας κυβέρνησης του Φρανθίσκο Φράνκο. Ονομάστηκε έτσι από την ημερομηνία μιας ομιλίας που εκφωνήθηκε στις 12 Φεβρουαρίου 1974 το σημαντικότερο σημείο της οποίας ήταν αυτό του πολιτικού συνεταιρισμού, το οποίο επρόκειτο να αναπτυχθεί αργότερα. Μεταγενέστερα γεγονότα, όπως η γνωστή Επανάσταση των Γαρυφάλλων στην Πορτογαλία (Απρίλιος 1974), οδήγησαν τον Ναβάρο να επανεξετάσει το νέο καταστατικό για τις ενώσεις, έτσι ώστε να μην ανοίξει ποτέ πραγματικά, αφήνοντάς το πρακτικά ως είχε. (ΣτΜ)

καταδικάστηκαν σε θάνατο και τελικά εκτελέστηκαν στις 27 Σεπτεμβρίου 1975. Στη Χώρα των Βάσκων πραγματοποιήθηκε γενική απεργία διαμαρτυρίας. Το καθεστώς του Φράνκο όχι μόνο είχε δώσει δημοσιότητα στην ETA, αλλά είχε πλέον μετατρέψει τα μέλη της σε ήρωες και μάρτυρες, προσδίδοντας στη βασκική αυτονομιστική οργάνωση μια μυθική αύρα. Το φρανκικό καθεστώς ουσιαστικά δημιούργησε το τέρας της βασκικής τρομοκρατίας και το κληροδότησε μετά και στους επόμενους.

2. Πρωτότυπο κείμενο

CAPÍTULO II

SOCIOGÉNESIS Y EVOLUCIÓN DEL TERRORISMO EN ESPAÑA

POR

FERNANDO REINARES

El terrorismo puede ser definido, en perspectiva sociológica, como una forma de acción colectiva caracterizada por el recurso sistemático y tendencialmente exclusivo a la violencia armada, ya sea potencial o efectiva, por parte de organizaciones clandestinas de dimensiones reducidas, con la intención de afectar el sistema político, a nivel nacional o internacional, mediante actividades cuyo impacto psicológico y simbólico supera al derivado de los daños personales y materiales que provocan. Surgido en su configuración contemporánea a finales de los años sesenta, y preferentemente en el contexto de las sociedades industrializadas, los antecedentes próximos de tan patológico y minoritario fenómeno se remontan a las décadas finales del siglo pasado y a las primeras del presente. Así ocurrió, en el caso español, con el terrorismo individual de raigambre anarquista que causó la muerte de varios primeros ministros de la época y resultó activo sobre todo en la ciudad de Barcelona¹. Pero ya en nuestros días, buena parte del terrorismo endógeno ha adoptado otras orientaciones ideológicas, aunque su núcleo más importante continúa localizado en la periferia geográfica del país. Lo que sigue es una aproximación a las circunstancias que dieron origen al terrorismo en la España actual, así como a los factores que han condicionado su evolución posterior.

¹ A este respecto, J. Romero Maura, «Terrorism in Barcelona and its impact on Spanish politics 1904-1909», en *Past and Present*, núm. 41 (1968), págs. 130-183. Asimismo, Rafael Núñez Florencio, *El terrorismo anarquista 1888-1909*, Madrid, Siglo XXI, 1983.

1. TERRORISMO Y DICTADURA

Las principales organizaciones terroristas que han venido operando en España a lo largo de su historia más reciente surgieron o se gestaron durante la crisis del franquismo. Incluso los grupos armados clandestinos formados una vez superada la dictadura no han resultado ser, al menos por el momento, sino alternativas de emular las experiencias más relevantes de aquéllas. En cierto sentido, por tanto, el terrorismo que todavía persiste en España es una herencia del régimen político instaurado tras la guerra civil acaecida entre 1936 y 1939; régimen que, pese a fuertes tendencias inicialmente totalitarias, adoptó, como es sabido, un carácter autoritario, caudillista y despótico². De hecho, el período que se extendió desde el final de la contienda hasta 1975 constituyó una época marcada de forma indeleble por la figura del general Francisco Franco, a quien, por una serie de avatares, le fue concedida una vastísima capacidad decisoria. Por otra parte, el pluralismo que había caracterizado a la precedente y convulsiva II República (1931-1936) quedó limitado, con el nuevo régimen, a las entidades y grupos que representaban, de alguna manera, a los distintos sectores sociales integrados en la coalición vencedora. Cualesquiera otras expresiones de disenso fueron proscritas. Así, por ejemplo, el franquismo mostró una inflamable animadversión hacia ideologías tales como el comunismo, el socialismo, el anarquismo o el liberalismo. Además, negó con hostilidad cualquier posibilidad de transferir poderes a las regiones y nacionalidades que conforman España, dando pie de este modo a la articulación de un Estado unitario rígidamente centralizado.

Con todo, el presumible malestar que tal represión debería haber generado en las capas de la sociedad española otrora vinculadas a idearios e intereses ahora severamente perseguidos no se manifestó durante mucho tiempo. Durante los años cuarenta y cincuenta, los episodios de descontento popular o de oposición a la dictadura fueron limitados y ocasionales. Al margen de la severa represión existente, el régimen de Franco tuvo probablemente un respaldo social mucho más holgado de lo que deseaban sus detractores, o cuando menos se benefició de una nada desdeñable dosis de pasividad por parte de la población, traumatizada inicialmente por las consecuencias de la guerra civil y seducida después por los incentivos de un desarrollo económico sin precedentes. De hecho, la oposición democrática al franquismo fue siempre débil y careció de unidad. Hasta finales de los años sesenta, cuando las generaciones nacidas después de

² En el debate sobre la naturaleza del franquismo es inevitable la referencia a la aportación ya clásica de Juan J. Linz, «Una teoría del régimen autoritario. El caso de España», en Manuel Fraga, Juan Velarde y Salustiano del Campo (eds.), *La España de los años setenta*, vol. 3; *El Estado y la política*, Madrid, Moneda y Crédito, 1974, págs. 1467-1531. (la versión original inglesa es de 1964). En otro punto de vista se sitúa la valiosa contribución de Eduardo Sevilla-Guzmán y Salvador Giner, «Absolutismo despótico y dominación de clase. El caso de España», en *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núms. 43-45 (1975), págs. 83-104. Véase también José F. Tezanos, «Notas para una interpretación sociológica del franquismo», en *Sistema*, núm. 23 (1978), págs. 47-99.

1939 habían superado con creces la mayoría de edad, eran ya palpables los corolarios de un acelerado proceso de modernización y más que evidentes las disputas en el seno de la clase dirigente del régimen, la sociedad española raramente se vio conmovida por situaciones de intensa conflictividad que pusieran en apuros a la dictadura³. Precisamente en estos últimos años del franquismo hizo acto de presencia una actividad de cariz terrorista, inicialmente esporádica y sólo relativamente sostenida, que ha sido interpretada no tanto en el contexto de las actividades de la oposición al franquismo, sino como resultado imprevisto de la modernización de la sociedad española y de la incapacidad del régimen para adaptar su estructura política a las nuevas realidades del país, por lo que vino a ser un síntoma más de la crisis de racionalidad, legitimidad e integración que aquejaba a un Estado secularmente débil. Una actividad cuya intromisión coincidió, curiosamente, con el súbito despliegue que tan peculiar forma de violencia política ilegal experimentó en otros países del entorno europeo occidental⁴. Sus protagonistas en la España de aquellos momentos fueron muy diversos y la mayor parte de vida efímera. Junto a diversas acciones atribuibles al incipiente terrorismo transnacional, hubo otras llevadas a cabo por grupúsculos autóctonos de inspiración anarquista, como el MIL (Movimiento Ibérico de Liberación) y el GARI (Grupo de Acción Revolucionaria Internacionalista), o de signo nacionalista, cual es el caso de la OLLA (*Organització de Lluita Armada*) y del FAC (*Front d'Alliberament Català*); surgieron además distintos núcleos terroristas de extrema derecha, como los Guerrilleros de Cristo Rey. Finalmente, desde la extrema izquierda y el nacionalismo vasco, respectivamente, emergieron durante la decadencia del franquismo las organizaciones terroristas de mayor envergadura: el FRAP (Frente Revolucionario Antifascista y Patriota) y ETA (*Euskadi ta Askatasuna* o Euskadi y Libertad), al tiempo que se gestaban los GRAPO (Grupos Revolucionarios Antifascistas Primero de Octubre).

1.1. *Sobre las causas del terrorismo: algunas consideraciones a partir del caso español*

Las organizaciones terroristas, como los movimientos de protesta en general, tienden a surgir con mayor probabilidad en el marco de determinados escenarios sociales y políticos. En primer lugar, el terrorismo aparece ligado a algún conflicto de intereses existente en el seno de la sociedad. Así, por ejemplo, se ha explicado la formación de asociaciones secretas dedicadas a la violencia como respuesta al debilitamiento no

³ Raymond Carr y Juan P. Fusi, *España, de la dictadura a la democracia*, Barcelona, Planeta, 1979 (capítulo séptimo). Para un análisis sociológico de dicha conflictividad, centrado en sus dos principales movimientos: José M. Maravall, *Dictadura y disenso político. Obreros y estudiantes bajo el franquismo*, Madrid, Alfaguara, 1978.

⁴ Wolfgang J. Mommsen, «Non-legal violence and terrorism in Western industrial societies: an historical analysis», en Wolfgang J. Mommsen y Gerhard Hirschfeld (eds.), *Social protest violence and terror in nineteenth and twentieth century Europe*, Londres, Macmillan, 1982, págs. 384-403.

compensado de comunidades cohesionadas por medio de vínculos primordiales⁵. De acuerdo con esta hipótesis, la disolución o el socavamiento de ciertos lazos colectivos (étnicos, religiosos, de clase, o nacionales) sin que se produzca al mismo tiempo un adecuado proceso de reintegración social, política y cultural para las comunidades afectadas, configuraría el trasfondo del terrorismo en sus diversas manifestaciones. La presencia de ETA u otras versiones del terrorismo separatista revelaría, por tanto, el acoso a determinadas minorías nacionales; el terrorismo anarquista o ultraizquierdista hallaría buena parte de sus raíces en el desarraigo y las frustraciones del proletariado urbano; la violencia terrorista de laya fascista sería una suerte de reacción agresiva frente a la inseguridad incubada en el seno de la pequeña burguesía o de segmentos cuyos intereses establecidos se encuentran amenazados.

Pero un dato particularmente llamativo es la juventud que caracteriza a la mayor parte de quienes han militado o militan en organizaciones terroristas. A partir de esta observación, una perspectiva teórica complementaria ha sugerido prestar atención al ocasional entesamiento de discrepancias generacionales como trasfondo causal de la violencia política civil en las sociedades industrializadas. Desde este punto de vista, el terrorismo tendería a acontecer con mayor probabilidad allí donde una determinada coyuntura social bloquea u obstaculiza notoriamente las posibilidades de que disponen los jóvenes —o una parte significativa de los mismos— para vivir una existencia satisfactoria y dotada de sentido, tanto en la esfera de lo privado como en la de lo público⁶. Dicha situación puede ser debida a diversas circunstancias: los imperativos del orden jurídico, las limitaciones del marco político institucional, las dificultades para desarrollar una ocupación laboral satisfactoria o la presión ejercida por los valores adultos prevalentes, entre otras. El hecho de que la búsqueda de ese sentido vital sea en principio más acusada entre los jóvenes estudiantes, habituados a la crítica intelectual de la realidad dada, circunscribe las expresiones del antagonismo generacional, de modo prioritario, al microcosmos en el que aquéllos se encuentran colectivamente ubicados, es decir: las universidades. Así, el enfrentamiento entre generaciones adopta por lo común la fisonomía de un conflicto estudiantil, potencialmente explosivo, cuya interacción con las autoridades lo hace susceptible de generar violencia y terrorismo. Ahora bien, dicho conflicto generacional puede entrecruzarse también con otras líneas de conflicto —étnico, religioso u obrero, por ejemplo—, con semejantes consecuencias.

Sin embargo, no todo conflicto susceptible de generar terrorismo es necesariamente intenso, ni todo conflicto intenso genera necesariamente terrorismo. A tenor del caso español, diríase que la superposición de conflictos sociales influye positivamente. De otro modo, que cuanto mayor

⁵ La formulación de dicha hipótesis corresponde a Salvador Giner. Véase su ensayo «La conquista del caos», en Fernando Reinares (ed.), *Terrorismo y sociedad democrática*, Madrid, Akal, 1982, págs. 13-25.

⁶ Un razonamiento en esta línea es el de Norbert Elias, «Civilization and violence: on the state monopoly of physical violence and its infringements», en *Telos*, núm. 54 (1982-83), págs. 134-154. El texto original alemán es de 1981.

sea el número y la intensidad de los conflictos superpuestos sobre una sociedad dada, mayores serán las posibilidades de que emerjan, y eventualmente persistan, organizaciones terroristas. En efecto, la formación de éstas coincidió en España con la oleada de conflictos sociales acaecida desde los años sesenta y durante el último tramo del régimen franquista. De hecho, tales conflictos tuvieron una etiología muy diversa: industrial, estudiantil, eclesiástica y nacionalista. La vinculación entre las diversas organizaciones terroristas y dichos conflictos puede revelarse identificando la base social de los militantes armados. Mientras el FRAP y los GRAPO parecen haberse nutrido de jóvenes sectores obreros y estudiantiles de orientación antifranquista, ETA atrajo a sus filas militantes jóvenes que provenían no sólo de aquellos dos sectores en conflicto, sino, sobre todo, de los ámbitos del nacionalismo periférico e incluso del llamado clero contestatario vasco. La circunscripción de los grupos mencionados y su evolución posterior parecen sugerir, por otra parte, que, más allá de unos límites mínimos, cuanto mayor sea el número y la intensidad de los conflictos superpuestos en el seno de una población dada, y menor el ámbito territorial específico de ésta, mayores serán las probabilidades de que una organización terrorista goce de apoyos sociales y políticos, y mayores por tanto las posibilidades de que persista. Ahora bien, la configuración efectiva de tales apoyos depende a su vez de la disposición a otorgarlos, explícita o implícitamente, en cada momento, por parte de los partidos y colectivos que, desde la legalidad o la ilegalidad, pero en cualquier caso con métodos pacíficos, intentan articular políticamente demandas parciales o totalmente coincidentes con las de los terroristas. Si una organización terrorista se encuentra política y socialmente aislada, difícilmente resistirá el acoso policial, como ocurrió con el FRAP y los GRAPO. Si, por el contrario, encuentra respaldos sociales y políticos, tenderá a persistir durante un período significativo de tiempo. Tal es el caso de ETA.

Vinculada estrechamente a los conflictos de intereses, otra precondition adicional para que surja el terrorismo es la existencia de algún referente ideológico o doctrinal que justifique, de un modo u otro, el recurso a la violencia como instrumento de cambio social y político. Empero, las ideologías esgrimidas por los grupos terroristas suelen aparecer como algo confuso y poco original. Se nutren de la radicalización de postulados tales como la liberación nacional, el retorno al orden o la eliminación de las desigualdades. Pero no es infrecuente que traten de aplicar a la realidad de una sociedad industrial avanzada justificaciones de la violencia referidas a otros momentos históricos o a otros contextos sociales, económicos, culturales y políticos objetivamente distintos. La ideología de las organizaciones terroristas tiende, pues, a romper con la percepción del sentido común, a adoptar una visión maniquea del mundo que reduce la política a un campo de fuerzas entre dos contendientes antagónicos (burgueses *versus* proletarios, patriotas *versus* traidores), y a mostrar una relativa indeterminación en lo que atañe a los fines de la acción emprendida⁷. En

⁷ Philippe Raynaud, «Les origines intellectuelles du terrorisme», en François Furet y otros, *Terrorisme et démocratie*, Paris, Fayard, 1985, págs. 35-135.

definitiva, no existen tanto ideologías del terrorismo como ideologías de la violencia, revolucionaria o involucionista, cuya práctica, al ser objetivamente inviable en el marco de las sociedades industriales avanzadas, deriva en terrorismo. Por lo demás, interesa subrayar que la producción ideológica de una organización terrorista suele tener lugar durante los primeros estadios de su formación, cuando son intensos los debates e incluso habituales las escisiones, para sucumbir después ante los imperativos que plantea la ejecución práctica de la violencia misma.

En otro orden de cosas, no todos los regímenes políticos de las sociedades industrializadas actuales ofrecen condiciones favorables para la aparición y persistencia de organizaciones terroristas. El terrorismo, en tanto que forma de acción colectiva violenta e ilegal, requiere, entre otras cosas, la movilización de una serie de recursos materiales y humanos mínimos, el establecimiento de una estructura organizativa clandestina y la oportunidad de llevar a cabo sus operaciones de forma más o menos continuada. Por tanto, podría deducirse de ello que surge y se hace sostenido con mayor facilidad allí donde el control social por parte del Estado es menor. Es decir, allí donde los ciudadanos disponen de mayores libertades públicas e individuales —para asociarse, cambiar su lugar de residencia o de trabajo, etc.—, donde la autonomía de los medios de comunicación es más notoria, donde el tránsito de fronteras es más fácil, o simplemente donde existe una economía de mercado más diversificada. Como es obvio, tales características no son propias de los regímenes de signo totalitario habituales hoy (aunque afrontando un severo período de crisis) en la Europa oriental; en el tipo ideal correspondiente a dichos regímenes, una elite organizada, comprometida con una ideología exclusiva, monopoliza el poder y controla el partido único, así como sus organizaciones de masas, debilitando sobremanera el pluralismo social y vigilando el cumplimiento de sus directrices mediante una policía secreta que da lugar con frecuencia al terror institucional a gran escala, bajo el cual se hace más que difícil cualquier forma de oposición activa, particularmente violenta. Por el contrario, las características mencionadas más arriba pertenecen en conjunto a las democracias liberales de base económica capitalista, cuyo orden político se configura sobre la existencia de libertades públicas, pluralidad de partidos, grupos de interés y movimientos sociales, y competición por el voto popular en elecciones. Sin embargo, buena parte de los rasgos técnicos referidos a una situación de relativo menor control estatal como la descrita al inicio de este párrafo se hallaban presentes, cuando menos durante ciertos períodos y en un grado que adquiere aquí gran relevancia, en el marco de los gobiernos autoritarios que la frontera meridional del Viejo Continente ha conocido hasta hace bien poco, en los que coexistían un dirigente (o una minoría) con extensos poderes y un pluralismo sociopolítico muy limitado, en el contexto de regímenes débilmente ideologizados y con escasa movilización política⁸. Por todo ello, bien podría afir-

⁸ Para un análisis de los dos tipos de regímenes no democráticos mencionados, véase Juan J. Linz, «Totalitarian and authoritarian regimes», en Fred I. Greenstein y Nelson Polsby (eds.), *Handbook of political science*, vol. 3; *Macropolitical theory*, Reading, Mass., Addison Wesley, 1975, págs. 175-411.

marse que la aparición del terrorismo parece ocurrir con mayor facilidad no sólo bajo politeyas democráticas, sino también bajo autoritarismos en trance de liberalización. Sólo la eficacia del aparato policial permite contrarrestar, en uno y otro caso, la mayor vulnerabilidad estructural ante el embate terrorista. No será difícil encuadrar, a partir de aquí, la formación de organizaciones terroristas durante los últimos años del franquismo, ni la propia persistencia de ETA hasta bien avanzada la consolidación del actual régimen democrático español.

Por último, la aparición del terrorismo como forma de acción colectiva tiende a ocurrir, asimismo, en el marco de movimientos sociales en declive, idearios revolucionarios en mutación, o intereses establecidos que se ven seriamente amenazados. Esta última hipótesis, por ejemplo, parece adecuarse al terrorismo de extrema derecha, surgido en España con la paulatina decadencia que experimentó el régimen franquista desde los años sesenta. La aparición de grupos terroristas de extrema derecha bajo un régimen autoritario, con cuyos principios y valores se halla en sintonía, resulta paradójica y aparentemente contradictoria. Sin embargo, puede explicarse en el contexto de una crisis de la mencionada forma de gobierno, como síntoma de los problemas que afronta para perpetuarse y no puede resolver satisfactoriamente mediante los mecanismos de control social convencionales, de manera que induce o respalda actividades ilegales complementarias de vigilancia y represión. Ahora bien, el terrorismo de extrema derecha se presenta como una estrategia intencionalmente desestabilizadora en procesos de transición democrática a partir de regímenes autoritarios, y bajo democracias estructural o coyunturalmente débiles; en tales casos, puede basar buena parte de su capacidad operativa en la convivencia con determinados sectores civiles y de la burocracia estatal, hostiles por diversas razones a formas pluralistas de gobierno; sectores que aportan directrices, información y recursos, aunque los propios grupos terroristas de ultraderecha puedan adquirir gran autonomía.

Los casos de ETA, por un lado, o del FRAP y los GRAPO, por otro, se circunscriben, respectivamente, a los dos primeros supuestos, relativos al declive de determinados movimientos sociales y a la redefinición de orientaciones revolucionarias. En ambos, el proceso típico responde, con algunas variaciones, a la siguiente pauta: un grupo reducido emerge a fin de revitalizar determinado movimiento que languidece, o se escinde de cierto partido político clandestino con objeto de preservar una línea de ortodoxia revolucionaria. El intento, por diversas circunstancias, no pasa de ser, por lo menos durante algún tiempo, minoritario y testimonial. El aislamiento y la represión impiden que dicho grupo obtenga el éxito deseado. Llegado un cierto momento, la organización se encuentra prácticamente desmantelada, o apartada de los procesos políticos relevantes. Ante tal coyuntura de notoria debilidad, puede simplemente ocurrir que el alicaído grupo desaparezca, que persista en su estado de marginalidad o que, si dispone de la motivación y de los recursos mínimos necesarios, intente una huida hacia adelante mediante el recurso a la violencia como mecanismo para obtener notoriedad y consideración. Puede ocurrir también que entre a formar parte de la cobertura a un grupo armado ya

existente. En cualquier caso, el recurso a la violencia se convierte así en una estrategia de supervivencia, más o menos consciente, cuya continuidad y ulterior desarrollo, una vez iniciada, varía ostensiblemente de un caso a otro, dependiendo tanto de las vicisitudes internas de la propia organización como de los estímulos y constreñimientos procedentes del entorno social y político. Especial relevancia adquiere, en este sentido, la respuesta pública que pueden resultar en provocaciones fatales capaces de estimular violencia contrainstitucional. Generalmente, sin embargo, la violencia armada no viene a sustituir de inmediato al resto de las actividades desarrolladas por una organización como la descrita, sino que entra a complementar un plan operativo diversificado y a cuyas directrices queda teóricamente subordinada. Pero, también con frecuencia, el recurso a la violencia polariza tanto al grupo clandestino que éste acaba por hacer de la denominada *lucha armada* el método exclusivo, o casi exclusivo, de su actividad. Por tanto, el proceso que conduce a esta especialización, característica de las organizaciones terroristas, es gradual y raramente se verifica sin el malestar de aquellos miembros del grupo no vinculados inicialmente a las actividades violentas, lo cual suele ser fuente de disputas y escisiones que, a la postre, sirven para que la facción más proclive al uso de la violencia haga prevalecer sus posiciones e incluso gane el control absoluto sobre la organización.

1.2. *Del nacionalismo a la violencia: orígenes y desarrollo de ETA*

Desde el inicio de los años cincuenta, el nacionalismo vasco atravesaba por una fase de evidente declive. Los estragos de la represión, el cambio en la actitud de las potencias occidentales hacia el franquismo y la utilitaria pasividad mostrada por amplios sectores de la burguesía nortea ante una coyuntura de expansión económica, entre otras razones, habían erosionado la conciencia nacionalista y sumido al Partido Nacionalista Vasco en el anquilosamiento y la práctica inoperancia. Esta situación provocó el descontento de algunos patriotas neófitos, pertenecientes a las generaciones nacidas tras la guerra civil española. Precisamente de entre ellos surgió ETA (*Euskadi ta Askatasuna*) en 1959, tras varios años de incubación, a raíz de una escisión acaecida en la rama juvenil del PNV durante 1958. ETA aglutinó inicialmente a varias docenas de miembros cuya plana mayor, compuesta por intelectuales primerizos y estudiantes universitarios, procedía de familias de clase media afincadas en la ciudad de Bilbao, a las que era común el mantenimiento, en la más estricta privacidad, del sentimiento nacionalista vasco. El nuevo e incipiente grupo, surgido, pues, de una elite, vino a caracterizarse, deliberadamente, por lo que más le distinguía del PNV, es decir: la adopción de un nacionalismo intransigente y una voluntad imperiosa de abandonar la inactividad. En este sentido, resulta significativo el título que ETA escogió para su órgano de expresión escrita: *Zutik* (en pie).

A diferencia del nacionalismo vasco moderado, el intransigente aspira,

por encima de todo, a obtener la independencia para Euskadi, concebida como una nación ocupada al unísono por España y Francia. De este modo, bastó con que las luchas por la liberación nacional frente al colonialismo y otras experiencias de cariz revolucionario, habituales por entonces en diversas áreas del mundo subdesarrollado (Argelia, Cuba, Vietnam o Palestina, por ejemplo), ejercieran su influjo sobre tan irredentista idea, para que buena parte de los militantes de ETA terminaran por caer en el espejismo de equiparar la situación del País Vasco, sociedad industrializada donde las haya, con la de aquellas latitudes. Es así como el activismo que auspiciaba ETA se fue inclinando, tras no pocas controversias internas y rupturas, hacia una hostilidad que cobijaba la justificación de la violencia armada y, *textualmente*, del terrorismo, como medio para alcanzar los objetivos políticos deseados. A la formalización de tan contradictorio espejismo contribuyó también el propio régimen franquista, cuya desafortunada represión de entonces, que impedía canalizar el disenso nacionalista a través de cauces legales o tolerados, vino a hacer que la preconizada ocupación del País Vasco pareciera verosímil, lo cual influyó decisivamente sobre las opciones estratégicas emprendidas por ETA.

Con motivo de su primera asamblea, celebrada en mayo de 1962, ETA se definió como *movimiento revolucionario vasco de liberación nacional*, si bien el epíteto *revolucionario* hacía entonces referencia estricta a la independencia de Euskadi y no a profundos cambios en la estructura social del país. Al igual que los movimientos de liberación nacional a los cuales quería emular, ETA se estructuró desde el primer momento en ramas o frentes, incluyendo siempre una sección bautizada como militar. Pasarían algunos años, sin embargo, hasta que esa inclinación de ETA hacia el uso de la violencia dejara de ser algo meramente retórico (si exceptuamos el intento de descarrilar un tren mediante un artefacto explosivo acaecido en julio de 1961). Durante ese tiempo, y como ocurrirá en adelante, una extensa y diversificada producción ideológica en el seno de la organización vino a compensar su patente debilidad, consecuencia tanto de la precaria cohesión interna como del acoso policial⁹. De hecho, durante el franquismo ETA constituyó más un fenómeno político irregular y ramificado que una organización clandestina unitaria.

En 1964, cuando ETA había quedado reducida a un pequeño colectivo de militantes exiliados en Francia, éstos confeccionaron un ambicioso plan de guerrillas en pos de la independencia del País Vasco, lo cual suponía una llamativa fuga hacia adelante. Pero el plan, como es obvio, resultaba objetivamente inviable. De aquí que, al año siguiente, tras una cierta recomposición del grupo, se teorizara el principio táctico de la espiral acción-represión como alternativa a la guerra de guerrillas. Entre finales de 1966 y marzo de 1967, cuando el número de personas directa o indirectamente vinculadas a la organización clandestina podría estimarse ya en varios centenares, tuvo lugar la crucial quinta asamblea de ETA, en la

⁹ Un excelente estudio sobre las vicisitudes ideológicas de ETA durante este periodo puede hallarse en Gurutz Jáuregui, *Ideología y estrategia política de ETA*, Madrid, Siglo XXI, 1981.

que se configuró un cuerpo doctrinal, basado en la fórmula del nacionalismo revolucionario, que permanecerá ya inamovible como núcleo fundamental de las motivaciones del grupo, afirmando la lucha sin cuartel contra España, potencia ocupante, con independencia del régimen político que en ella exista y considerando legítimo cualquier método a emplear¹⁰. Así, con motivo de dicha asamblea se elaboró un plan de acción materializado ese mismo año con el inicio sistemático de acciones armadas (bombas contra cuarteles de la Guardia Civil sitos en el País Vasco y diversas entidades vinculadas al régimen franquista) y culminó dramáticamente en 1968 con los dos primeros asesinatos, perpetrados contra un guardia civil y un inspector de policía. Con todo, hasta el final del franquismo las acciones violentas de ETA tuvieron lugar en oleadas breves, ante cada una de las cuales reaccionaba el régimen de tal manera que desbarataba la organización y dispersaba o encarcelaba a sus dirigentes. Pero el hecho de que ETA resurgiera una y otra vez revelaba no sólo que disponía de una masa crítica sólidamente establecida, sino que algo importante estaba ocurriendo en el seno de la sociedad vasca, algo que el propio activismo etarra catalizaba, favorecido además por una serie de circunstancias sociales, económicas y políticas: la reproducción del nacionalismo vasco¹¹.

La respuesta del régimen franquista contra el todavía limitado pero pertinaz y notorio activismo etarra, derivó en una persecución, carente de escrúpulos morales y de restricciones legales efectivas, contra el nacionalismo vasco en su conjunto. El resultado fue un efecto contrario al deseado. El franquismo abordó la cuestión vasca y su epifenómeno etarra con una incompetencia brutal, a la que no fueron ajenos los abusos de poder, arrestos masivos, malos tratos y torturas; episodios que se recrudecían sobremanera con los estados de excepción, cuya función objetiva fundamental era la persecución indiscriminada sobre un territorio, con lo que, paradójicamente, se discriminaba y significaba socialmente al mismo territorio cuya entidad e identidad se pretendía negar. El mecanismo no resultaba novedoso. Vizcaya y Guipúzcoa habían sido oficialmente declaradas *provincias traidoras* al finalizar la guerra civil española, preconizando con ello una forma de poder que no aspiraba a ser legitimado; una suerte de continuación de la contienda que tenía en los estados de excepción su periódica celebración simbólica. Con ellos, la represión se hizo sentir en amplios segmentos de la población vasca. Como resultado, tanto el régimen como el Estado mismo perdieron legitimidad y, por el contrario, ETA fue ganando crecientes simpatías. En el seno de la sociedad vasca arraigó una cierta adhesión afectiva hacia ETA, con cuya violencia comunitaria se identificaban muchos de quienes simplemente se oponían a la desencadenada por el régimen. De esta manera se produjo también un

¹⁰ En torno a la quinta asamblea de ETA véase el encomiable trabajo de Patxo Unzueta, *Los nietos de la ira. Nacionalismo y violencia en el País Vasco*, Madrid, El País y Aguilar, 1988, especialmente págs. 102-172.

¹¹ Un riguroso análisis cualitativo de dicho proceso es el de Alfonso Pérez Agote, *La reproducción del nacionalismo. El caso vasco*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1984.

trasvase de simpatías desde el Partido Nacionalista Vasco hacia ETA, convertida en símbolo de la oposición nacionalista al franquismo y expresión del silencio forzado en el que la dictadura tenía sumido al nacionalismo euskaldún. Era, de alguna manera, la consecuencia de una lógica que la propia ETA había calculado.

En primer lugar, la respuesta del franquismo otorgó a ETA publicidad. Un acontecimiento crucial a este respecto lo constituyó el proceso de Burgos. Celebrado a finales de 1970, en el proceso de Burgos fueron inculcados dieciséis miembros de ETA acusados, entre otros presuntos delitos, de bandidaje, rebelión militar y terrorismo. Dado que entre ellos había dos sacerdotes, y de acuerdo con el Concordato en vigor, el juicio se celebró inicialmente a puertas abiertas. Se produjeron numerosas movilizaciones, particularmente en Euskadi, con las que el nacionalismo vasco rompía masivamente su silencio y se hacía público. La repercusión nacional e internacional del acontecimiento fue extraordinaria. ETA alcanzó con el mismo tanta publicidad que pudo recomponerse y salir de la situación de división, parálisis y agonía en la que se hallaba, reclutando en los meses que siguieron al proceso una cantidad ingente de nuevos miembros. Ello, a su vez, permitió una nueva oleada, aunque todavía limitada, de activismo violento y el afianzamiento de ETA como epicentro del resurgimiento nacionalista; mientras, se establecían contactos transnacionales de relevancia: en febrero de 1972, ETA firmó un comunicado conjunto con la organización palestina *Fatah* y un grupo kurdo; en mayo de ese mismo año hizo lo propio con el Frente de Liberación Bretón y el IRA norirlandés.

La reproducción del nacionalismo vasco, catalizada por el activismo violento de ETA y la virulenta reacción del régimen franquista, resultó asimismo favorecida por una serie de circunstancias de carácter económico y social. Durante los años cincuenta y sesenta se había producido un relanzamiento industrial en España que incidió de modo especial en una zona de concentración financiera y fabril como el País Vasco. Los corolarios de ese relanzamiento, particularmente visibles en las provincias de Vizcaya y Guipúzcoa, se acelerarían todavía más durante los años setenta y fueron múltiples: inmigración de trabajadores procedentes de regiones deprimidas, crecimiento demográfico acelerado, urbanización incontrolada y hacinamiento, entre otros¹². Todo ello generó sentimientos de malestar e inseguridad entre la población autóctona de las zonas más afectadas por la vertiginosa transformación de las formas tradicionales y comunitarias de vida, una cierta anomia que abonó el terreno para la reproducción de la identidad nacionalista provocada por el activismo de ETA y la reacción del franquismo durante los años sesenta y primera mitad de los setenta. Tal reproducción bien pudo haber resultado favorecida, además, por la ausencia, en determinados ámbitos de la sociedad vasca, de una estructura de clases nitidamente demarcada, al igual que por la existencia de redes

¹² Victor Urrutia, «Transformaciones demográficas y urbanización en el País Vasco», en *Papers*, núms. 22-23 (1984), págs. 27-61.

de relación intersubjetiva harto peculiares, como las cuadrillas, capaces de estimular la solidaridad comunitaria y de ofrecer circuitos alternativos para la información y la comunicación¹³. No en vano, el centro de extracción de ETA se modificó: en primer lugar, trasladándose paulatinamente desde Bilbao y otros núcleos urbanos de importancia hacia las localidades de tamaño medio habituales en el centro y sur de Guipúzcoa; en segundo lugar, desde núcleos estudiantiles, católicos, deportivos y profesionales de clase media, hacia jóvenes obreros semicualificados de pequeñas empresas y factorías con gerencias a menudo afines al nacionalismo moderado. Ya entrados los años setenta, la principal fuente de miembros de ETA, así como del respaldo popular que dicha organización disfrutará, se encuentra en la comarca guipuzcoana del *Goierri*, área montañosa salpicada de pequeñas poblaciones y localidades de tamaño medio, donde la lengua vasca, el *euskera*, es todavía la lengua dominante, y habitual la vida rural del caserío, aunque exista una notable industrialización en la que prima sobre todo el sector de las transformaciones metálicas.

Sin embargo, al compás de la reindustrialización del País Vasco y de la consiguiente conflictividad laboral en sus enclaves más fabriles, ETA atrajo también hacia sus filas a jóvenes obreros industriales, tanto autóctonos como emigrantes, afincados en distritos de mayor densidad urbana. La propia organización estableció, desde 1968, un frente obrero destinado a penetrar en el clandestino y embrionario movimiento sindical vasco. Pronto resultó evidente que las actividades sindicales y la orientación preferentemente marxista de los miembros de ETA afines al frente obrero contrastaba con las tesis nacionalistas intransigentes de sus correligionarios procedentes de áreas donde los elementos definitorios de la etnicidad vasca eran palpables. Si bien se hicieron frecuentes esfuerzos por formular una conexión entre marxismo y nacionalismo, en el seno de ETA la teoría de la lucha de clases quedó siempre subordinada a los principios de la liberación nacional. A lo largo de la tortuosa evolución de la organización durante el franquismo se hizo patente una tensión irresoluble entre los postulados del milenarismo separatista y la eventual lucidez de una práctica no sujeta a dogmáticas absolutizaciones de los objetivos políticos¹⁴. Tal será el caldo de cultivo de numerosas escisiones que se sucedieron desde 1965. Tales escisiones dieron lugar a una proliferación de partidos políticos minoritarios, coaliciones y sindicatos ilegales. ETA fue la cantera de cuadros para todos ellos. Empero, en cada una de las crisis acaecidas en el seno de ETA hubo siempre una constante: la victoria de las tendencias nacionalistas y, dentro de éstas, de las facciones partidarias de la violencia armada. La más importante de dichas escisiones se produjo tras

¹³ Donatella della Porta y Liborio Mattina, «Ciclos políticos y movilización étnica: el caso vasco», en *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 35 (1986), págs. 129 y 130.

¹⁴ Una obra que narra lo acontecido en dicha organización desde sus orígenes hasta 1975 es la de José M. Garmendia, *Historia de ETA*, dos volúmenes, San Sebastián, Haranburu, 1983. Asimismo, John Sullivan, *El nacionalismo vasco radical, 1959-1986*, Madrid, Alianza, 1988, págs. 33-201.

el sorprendente y enigmático atentado que, perpetrado por ETA, costó la vida, un 20 de diciembre de 1973 y en Madrid, al entonces presidente del Gobierno, almirante Luis Carrero Blanco. El presumible agotamiento del régimen suscitó la reflexión en algunos sectores de la organización clandestina, que además sufrió un severo golpe policial a consecuencia de su acción. En 1974, cuando la crisis del franquismo parecía irreversible y el incremento de sus operaciones violentas con resultado de víctimas mortales, la organización se quebró en dos. Dicha escisión, enésima pero sin duda la más importante de cuantas se han registrado en ETA a lo largo de su historia, fue el resultado de un arduo debate interno acerca del modo en que compaginar, ante las nuevas circunstancias políticas, la violencia armamentaria con otras actividades paralelas de agitación política y sindical. Esta tentativa de redefinir las pautas estratégicas del grupo no era probablemente ajena a una serie de acontecimientos tales como las expectativas de una relativa apertura del régimen (manifestada en el llamado espíritu del 12 de febrero), las que se abrían con motivo de la caída de las dictaduras en Portugal (abril) y Grecia (julio), o las que acarrearía la propia enfermedad de Franco, que hacía presagiar su muerte en un futuro más o menos cercano.

El incremento de las acciones violentas por parte de ETA(pm) durante los últimos meses del franquismo provocó una durísima respuesta del languideciente régimen. En agosto de ese año se promulgó un decreto-ley sobre prevención del terrorismo, cuya nueva normativa ampliaba el período de detención de los sospechosos, daba mayores facilidades a los registros domiciliarios, agilizaba los trámites procesales por medio del carácter de urgencia en la jurisdicción ordinaria y de la vía sumarísima en la militar, al tiempo que agravaba las penas. Mientras tanto, las tareas de uno de los escasísimos infiltrados policiales de los que se tiene noticia permitieron a las autoridades dismantelar buena parte de la estructura del grupo, mientras sus dirigentes y destacados miembros refugiados en el sur de Francia se convertían en objetivo de grupos incontrolados de extrema derecha. Los estados de excepción se sucedían y se celebraban durísimos consejos de guerra contra militantes de organizaciones terroristas. A raíz de ellos, dos miembros de ETA y tres del FRAP fueron condenados a muerte, y finalmente fusilados, el 27 de septiembre de 1975. En el País Vasco se llevó a cabo una huelga general como protesta. El régimen franquista no sólo había dado a ETA publicidad, sino que ahora convertía a sus miembros en héroes y mártires, dotando a la organización separatista vasca de una aureola mítica. El terrorismo etarra iba a convertirse así en una emponzoñada herencia del franquismo.

3. Σχολιασμός

3.1. Εισαγωγή

Το αντικείμενο της εργασίας είναι η μετάφραση και ο σχολιασμός ενός αποσπάσματος από το βιβλίο «España, Sociedad y Política» που εκπονήθηκε από τον Salvador Giner, Ισπανού κοινωνιολόγου και νομικού, και δημοσιεύθηκε στην Ισπανία το 1990. Το προς μετάφραση απόσπασμα αποτελεί τμήμα του κεφαλαίου με τίτλο «Η τρομοκρατία στην Ισπανία: κοινωνικές αιτίες της γένεσης και της εξέλιξής της», ένα κοινωνικοπολιτικό κείμενο του Fernando Reinares. Ο Fernando Reinares Nestares είναι Ισπανός πολιτικός επιστήμονας, ειδικός σε θέματα τρομοκρατίας και βίαιης ριζοσπαστικοποίησης, συγγραφέας και καθηγητής πανεπιστημίου. Η επαγγελματική του ζωή έχει επικεντρωθεί στη μελέτη αυτών των φαινομένων, από την ETA μέχρι την τζιχαντιστική τρομοκρατία της Αλ Κάιντα και του Ισλαμικού Κράτους. Η έρευνά του σχετικά με τις επιθέσεις της 11M, ποιος ήταν πίσω από αυτές και γιατί πραγματοποιήθηκαν στην Ισπανία είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτη. Η ETA (βασκικά: *Euskadi Ta Askatasuna*, που σημαίνει *Βασκική γη Και Ελευθερία*) ιδρύθηκε αρχικά ως οργάνωση για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς των Βάσκων το 1959 καθώς και για να ασκήσει αντίσταση ενάντια στη δικτατορία του Φράνκο. Γρήγορα όμως εξελίχθηκε σε παραστρατιωτική ένοπλη οργάνωση, μαρξιστικής ιδεολογίας με στόχο την αυτοδιάθεση και την ανεξαρτησία των Βάσκων. Της αποδίδονται 800 δολοφονίες, δεκάδες απαγωγές και περί τα 700 μέλη της έχουν καταδικαστεί σε φυλάκιση στην Ισπανία, στη Γαλλία και άλλες χώρες. Στις 21 Οκτωβρίου 2011, η ETA ανακοίνωσε την παύση της ένοπλης δραστηριότητάς της και στις 16 Απριλίου 2018 δημοσίευσε μία επιστολή όπου ανακοίνωνε τη διάλυση των δομών της και τον τερματισμό της πολιτικής της πρωτοβουλίας. Στο απόσπασμα που μεταφράστηκε ωστόσο μελετάται η πορεία της οργάνωσης από τη δημιουργία της μέχρι και την πτώση της δικτατορίας του Φρανθίσκο Φράνκο.

3.2. Ανάλυση του κειμένου αφετηρίας

3.2.1. Γλώσσα και ύφος ΚΠ & ΚΣ

Όπως προκύπτει από την ανάλυση του πρωτοτύπου σε υφολογικό επίπεδο, το ύφος του ΚΠ είναι επίσημο και σοβαρό καθώς ο συγγραφέας κάνει χρήση του γ' ρηματικού προσώπου και παθητικής σύνταξης. Μπορεί να θεωρηθεί επίσης σύνθετο καθώς σε όλο το κείμενο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί λεξιλόγιο κοινωνικοπολιτικού

περιεχομένου, όπως για παράδειγμα el franquismo, el comunismo, el liberalismo, el socialismo, el nacionalismo vasco, pluralismo, κ.λπ. Υφολογικό χαρακτηριστικό του κειμένου είναι επίσης ο μακροπερίοδος λόγος και η υποτακτική σύνδεση προτάσεων. Αρκετές ήταν οι περιπτώσεις που από μία μακροσκελή πρόταση δημιουργήθηκαν στο μετάφρασμα δύο προτάσεις για να είναι πιο κατανοητό στην ελληνική. Σε γλωσσικό επίπεδο, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί κυριολεκτική γλώσσα, ακριβόλογη έκφραση, διαυγή και σαφή λόγο με ορισμένους εξειδικευμένους όρους.

Κατά την απόδοση του κειμένου-πηγή στη γλώσσα στόχο διατηρήθηκε το ίδιο υφολογικό και γλωσσικό επίπεδο προσαρμοσμένα όμως κατάλληλα στο πολιτισμικό περιβάλλον του πολιτισμού-στόχου, δίνοντας ωστόσο στο κείμενο μία προσωπική νότα ως μεταφράστρια όσον αφορά τη γλώσσα και το ύφος δημιουργώντας ένα λειτουργικό προς το κοινό στόχο προϊόν.

3.2.2. Σκοπός ΚΠ και ΚΣ

Σύμφωνα με τη θεωρία του Σκοπού, «η βασική αρχή που καθορίζει κάθε μεταφραστική διαδικασία είναι ο στόχος (Σκοπός) της συνολικής μεταφραστικής δράσης» (Nord, 2014). Ο σκοπός του μεταφράσματος πρέπει να είναι σύμφωνα με τους Reiss και Vermeer ο ίδιος που επιτελούσε και το ΚΠ. Στην προκειμένη περίπτωση το ΚΠ παρέχει πληροφορίες σχετικά με την τρομοκρατία στην Ισπανία σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο, τις κοινωνικές αιτίες της δημιουργία της, την εξέλιξη της ETA σε τρομοκρατική οργάνωση, τις εγκληματικές της ενέργειες καθώς και την τροπή που έλαβε όταν «έπεσε» το καθεστώς του Φράνκο. Σύμφωνα με τον Vermeer το ΚΠ μετατρέπεται, εν μέρει ή εξ ολοκλήρου, σε παροχή πληροφοριών για το κοινό-στόχο (πρβ. Vermeer 1982). Έτσι λοιπόν και το κείμενο που δημιουργήθηκε από τη μετάφραση του πρωτοτύπου μεταφέρει το περιεχόμενο του κειμένου πηγή από τη ΓΠ στη ΓΣ λαμβάνοντας υπόψιν την αρχή της πιστότητας, δηλαδή της ενδοκειμενικής συνεκτικότητας σύμφωνα με την οποία το κείμενο-στόχος πρέπει να είναι αποδεκτό και να έχει νόημα, με άλλα λόγια να «αποτελεί μέρος» της περίπτωσης και του πολιτισμού του αποδέκτη.

Στο πλαίσιο της θεωρίας αυτής, ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζει τον στόχο μιας μετάφρασης είναι ο παραλήπτης για τον οποίο προορίζεται το ΚΣ. Κάθε μετάφραση απευθύνεται σε ένα επιδιωκόμενο κοινό, δεδομένου ότι «μεταφράζω» σημαίνει «δημιουργώ ένα κείμενο σε ένα πλαίσιο-στόχο (Vermeer

1987α: 29). Ο πομπός παραμένει και στις δύο περιπτώσεις ίδιος, ο επιδιωκόμενος δέκτης αλλάζει καθώς το ΚΠ απευθύνεται σε ισπανόφωνους και ισπανόφωνες αναγνώστες και αναγνώστριες αντίστοιχα που αποτελούν μέρος ή τουλάχιστον έχουν γνώση της ιστορίας και του πολιτισμού της Ισπανίας ενώ το μετάφρασμα απευθύνεται στους Έλληνες αναγνώστες και τις Ελληνίδες αναγνώστριες που επιθυμούν να αποκτήσουν μία βαθύτερη γνώση σχετικά με την κουλτούρα της τρομοκρατίας σε μία άλλη χώρα και συγκεκριμένα τη δημιουργία μιας τρομοκρατικής οργάνωσης στην αυτόνομη κοινότητα της χώρας, γνωστή ως Χώρα των Βάσκων και τα εγκλήματά της προς τους Ισπανούς αλλά και τους κατοίκους άλλων χωρών.

3.2.3. Λειτουργίες ΚΠ και ΚΣ

Σύμφωνα με τον Bühler υπάρχουν τρεις βασικές λειτουργίες της γλώσσας: η αναφορική, η εκφραστική και η κλητική ενώ η Nord έρχεται να προσθέσει και μία τέταρτη λειτουργία στο μοντέλο του Bühler, τη φατική. Στο εν λόγω κείμενο, τόσο στο πρωτότυπο όσο και στο μετάφρασμα χρησιμοποιείται η αναφορική λειτουργία εφόσον ο πομπός πληροφορεί το κοινό, όπως έχει ήδη αναφερθεί, σχετικά με το πως ορίζεται η τρομοκρατία, την περίπτωση της Ισπανίας, τη μορφή που πήρε κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, το αίσθημα εθνικισμού που διακατείχε τους κατοίκους της Χώρας των Βάσκων, τη δημιουργία και κατ' επέκταση την εξέλιξη της ETA ως τρομοκρατική οργάνωση. Ωστόσο, προκειμένου να επιτευχθεί η αναφορική λειτουργία, θα πρέπει ο δέκτης να είναι σε θέση να συνδέσει το μήνυμα με την εικόνα που έχει ο ίδιος για τον εμπλεκόμενο κόσμο. Καθώς η εικόνα κάποιου για τον κόσμο καθορίζεται από πολιτισμικές αντιλήψεις και παραδόσεις, ενδέχεται οι δέκτες στον πολιτισμό-πηγή να ερμηνεύσουν την αναφορική λειτουργία διαφορετικά απ' ότι οι δέκτες στον πολιτισμό-στόχο. Από το γεγονός αυτό προκύπτουν σημαντικά μεταφραστικά προβλήματα τα οποία αναλύονται παρακάτω. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι η αναφορική λειτουργία εξαρτάται από τη δυνατότητα κατανόησης του κειμένου. Η λειτουργία αυτή δημιουργεί προβλήματα όταν ο αναγνώστης του κειμένου-πηγής και ο αναγνώστης του κειμένου-στόχου δεν διαθέτουν το ίδιο εύρος προηγούμενων γνώσεων σχετικά με τα αντικείμενα και τα φαινόμενα που αναφέρονται στο κείμενο. Έτσι λοιπόν είναι πιθανό το κοινό-στόχος του μεταφράσματος να μην έχει τις ίδιες γνώσεις σχετικά με την τρομοκρατία στην Ισπανία σε σύγκριση με το κοινό-στόχος του πρωτοτύπου κειμένου ενώ για να είναι

εύχρηστη η αναφορική λειτουργία θα πρέπει να δοθεί βάση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού-πηγής έτσι ώστε να είναι κατανοητό από το κοινό-στόχος. Τέτοια στοιχεία στο κείμενο είναι ορισμένες λέξεις ή φράσεις που αναφέρονται στο κείμενο στα βασικά, κάποια ακρώνυμα και τοπωνύμια κλπ.

3.3. Κατηγορίες μεταφραστικών προβλημάτων

Σύμφωνα με τη Nord τα μεταφραστικά προβλήματα δεν θα πρέπει να ταυτίζονται με τις μεταφραστικές δυσκολίες, τις υποκειμενικές δηλαδή δυσκολίες που συναντά ένας μεταφραστής κατά τη μεταφραστική διαδικασία λόγω ανεπαρκών γλωσσικών, πολιτισμικών, ή μεταφραστικών δεξιοτήτων. Τα μεταφραστικά προβλήματα διακρίνονται σε πραγματολογικά, πολιτισμικά, γλωσσικά ή ιδιάζοντα προβλήματα του εκάστοτε κειμένου. Στην ενότητα αυτή θα αναλυθούν διεξοδικά τα προβλήματα ακολουθώντας μια λειτουργική ιεράρχησή τους, μια κατά κατιούσα σειρά αναλυτική διαδικασία (αγγλ. top-down) ξεκινώντας από τα πραγματολογικά και καταλήγοντας στα ιδιάζοντα. Για την επίλυσή τους ακολούθησα τις μεταφραστικές τεχνικές σύμφωνα με το μοντέλο των J.P. Vinay και J. Darbelnet. (δάνειο, έκτυπο, κατά λέξη μετάφραση, μετάταξη, μετατροπή, ισοδυναμία και προσαρμογή).

3.3.1. Πραγματολογικά Μεταφραστικά προβλήματα

Σε πραγματολογικό επίπεδο τα προβλήματα που αντιμετωπίσα αφορούν στη μεταφορά των κύριων ονομάτων και τοπωνυμίων, στο επικοινωνιακό καθώς και στο χωροχρονικό πλαίσιο. Όσον αφορά το χρόνο πρόσληψης του ΚΠ αυτός διαφέρει σε σχέση με του ΚΣ καθώς το πρωτότυπο κείμενο δημοσιεύθηκε το 1990 στην Ισπανία ενώ το κείμενο-στόχος μεταφράζεται το 2022 στην Ελλάδα, γεγονός που σημαίνει πως υπάρχει μεγάλη χρονική απόσταση ανάμεσά τους. Επίσης την περίοδο συγγραφής του κειμένου η τρομοκρατία στην Ισπανία είναι ακόμη υπαρκτή ενώ τη στιγμή που μεταφράζεται το κείμενο η τρομοκρατική οργάνωση έχει παύσει σύμφωνα με πηγές οποιαδήποτε ενέργεια. Αυτό έχει ως επακόλουθο κάποιες λέξεις του πρωτοτύπου κειμένου που αναφέρονται στο παρόν, στο μετάφρασμα να αποδίδονται με αντίστοιχες παρελθοντικές. Ακολουθούν ορισμένα παραδείγματα στον πίνακα 1:

Πρωτότυπο	Μετάφρασμα
Lo que sigue es una aproximación a las circunstancias que dieron origen al	Ακολουθεί μια προσέγγιση των συνθηκών που οδήγησαν στην

terrorismo en la España actual	τρομοκρατία στην Ισπανία εκείνη την εποχή
Incluso los grupos armados clandestinos formados una vez superada la dictadura no han resultado ser, al menos por el momento, sino alternativas de emular las experiaencias más relevantes de aquellas.	Ακόμα και οι παράνομες ένοπλες ομάδες που σχηματίστηκαν μετά το τέλος της δικτατορίας, τουλάχιστον έως τότε, αποδείχθηκαν ότι δεν ήταν τίποτα περισσότερο από εναλλακτικές λύσεις για να μιμηθούν τις πιο σημαντικές εμπειρίες των πρώτων
En cierto sentido, por tanto, el terrorismo que todavía persiste en España es una herencia del regimen político instaurado tras la guerra civil acaecida entre 1936 y 1939;	Κατά μία έννοια, επομένως, η τρομοκρατία που εξακολουθούσε να υφίσταται στην Ισπανία ήταν κληρονομιά του πολιτικού καθεστώτος που εγκαθιδρύθηκε μετά τον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ 1936 και 1939,

Το επικοινωνιακό πλαίσιο επίσης αλλάζει καθώς οι δέκτες του ΚΠ είναι ισπανόφωνοι αναγνώστες που έχουν γνώση των ιστορικών και των πολιτισμικών στοιχείων που αναφέρονται στο κείμενο, ενώ στο ΚΣ οι δέκτες είναι ελληνόφωνο αναγνωστικό κοινό που επιθυμούν να ενημερωθούν σχετικά με την τρομοκρατία στην Ισπανία εκείνη την εποχή και είναι πιθανό να μην έχουν γνώση ορισμένων ιστορικών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων του κειμένου. Αυτό δημιουργεί προβλήματα σε πραγματολογικό επίπεδο. Ως εκ τούτου κατά τη μεταφραστική διαδικασία θεώρησα πως θα πρέπει να δοθούν ορισμένες περεταίρω πληροφορίες για κάποιες έννοιες από αυτές που προσφέρει το ΚΠ προς διευκόλυνση και πληροφόρηση του αναγνώστη. Μία τέτοια έννοια ήταν η «ΕΤΑ». Εφόσον αποτελεί και μία λέξη κλειδί μέσα στο κείμενο αποφάσισα να προσθέσω Σημείωση του Μεταφραστή (ΣτΜ) εξηγώντας τη σημασία της και περί τίνος πρόκειται. Επίσης, σε μεμονωμένες περιπτώσεις επεξήγηση εντός του κειμένου, όπως για παράδειγμα στη «Χώρα των Βάσκων» που έγινε προσθήκη της πληροφορίας ότι πρόκειται για μία αυτόνομη κοινότητα της Ισπανία έτσι ώστε το κείμενο να είναι πιο σαφές και ολοκληρωμένο στον αναγνώστη.

Όσον αφορά τα κύρια ονόματα ακολούθησα τη διαδικασία της μεταγραφής ονομάτων σύμφωνα με τον Newmark καθώς η μεταγραφή τους στο μετάφρασμα με ελληνικούς

χαρακτήρες καθιστά το κείμενο πιο οικείο και κατανοητό στους αποδέκτες. Ακολουθεί στον Πίνακα 2 η μεταγραφή των κύριων ονομάτων στα ελληνικά.

Francisco Franco	Φρανθίσκο Φράνκο
Luis Carero Blanco	Λουίς Καρέρο Μπλάνκο
Burgos	Μπούργκος

Την ίδια διαδικασία ακολούθησα και για την απόδοση των τοπωνυμίων και μετά από σχετική έρευνα στο διαδίκτυο βρήκα πως τα περισσότερα τοπωνύμια που αναφέρονται στο κείμενο χρησιμοποιούνται στην ελληνική ως εξής (Πίνακας 3):

Bilbao	Μπιλμπάο
Guipuzcoa	Γκιπούθκοα
Vizcaya	Βισκάγια
Goierni	Γκοιέρι

3.3.2. Πολιτισμικά Μεταφραστικά προβλήματα

Σε πολιτισμικό επίπεδο αντιμετώπισα προβλήματα που απορρέουν από τις διαφορές στις νόρμες και τις συμβάσεις ανάμεσα στους δύο εμπλεκόμενους πολιτισμούς. Πιο συγκεκριμένα με δυσκόλεψε η απόδοση της λέξης «caudilista» (...régimen que, pese a fuertes tendencias inicialmente totalitarias, adoptó, cómo es sabido, un carácter autoritario, caudilista y despótico.) που προέρχεται από το ουσιαστικό «caudillismo» για το οποίο δεν υπάρχει απόδοση στην ελληνική. Caudillismo ονομάζεται το καθεστώς ή η κυβέρνηση υπό την προεδρία ενός «καουδίγιο» (αρχηγού). Ήταν επίσης μια ιστορική περίοδος στη Λατινική Αμερική που διήρκεσε καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, μετά την ανεξαρτησία των νέων κυρίαρχων εθνών από την Ισπανία. Caudillismo είναι εν ολίγοις ένα κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο που συνδέεται με την ανάδειξη χαρισματικών ηγετών, ανδρών με ισχυρή προσωπικότητα, μεγάλες ρητορικές ικανότητες και δημοτικότητα στις μάζες, οι οποίοι ανέβηκαν στην εξουσία με τη βία, μέσω πραξικοπημάτων, επαναστάσεων, ένοπλων εξεγέρσεων κ.λπ. και στους οποίους αποδόθηκε η ικανότητα να επιλύσουν τα προβλήματα του έθνους. Θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι κάτι αντίστοιχο του φαινομένου της Χούντας, της στρατιωτικής δικτατορίας που διήρκεσε στην Ελλάδα από το 1967 έως το 1974. Η πρώτη μου σκέψη ήταν επομένως να αποδώσω το «caudilista» ως «χουντικό»

ωστόσο για να μην προκληθεί σύγχυση στους παραλήπτες του κειμένου λόγω του διαφορετικού χωροχρονικού πλαισίου, με την έννοια δηλαδή ότι η χούντα διήρκησε στην Ελλάδα από το 1967-1974 ενώ η δικτατορία του Φράνκο από το 1939 έως το 1975 επέλεξα να διατηρήσω έναν πιο ουδέτερο τόνο αποδίδοντας τη λέξη ως «καταπιεστικό».

Ακόμη ένα πολιτισμικό πρόβλημα που προέκυψε κατά τη μεταφραστική διαδικασία ήταν η απόδοση της λέξης «cuadrillas» στην ελληνική. Μετά από σχετική έρευνα διαπίστωσα ότι υπάρχουν πολλές αποδόσεις για την έννοια αυτή, ωστόσο στην προκειμένη περίπτωση που το ΚΠ σχετίζεται με τη Χώρα των Βάσκων «cuadrilla» ονομάζεται μια ομάδα φίλων που συνδέονται στενά από νεαρή ηλικία και των οποίων η φιλία διατηρείται κατά κανόνα καθ' όλη τη διάρκεια της ενήλικης ζωής. Η ομάδα αυτή παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ζωή των Βάσκων ενώ λειτουργεί και ως διαμεσολαβητής μεταξύ του ατόμου και της οικογένειας, των θεσμών και άλλων δραστηριοτήτων της βασκικής κοινωνίας. Η έννοια αυτή αποτελεί λοιπόν ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του πολιτισμού πηγής το οποίο δεν υφίσταται στο κοινό-στόχος και γι' αυτό δεν γίνεται εύκολα κατανοητό. Στο μετάφρασμα η έννοια αποδόθηκε ως «παρέες» επειδή όμως ο όρος αυτός της ελληνικής δεν ισοδυναμεί με τη βασκική έννοια των «cuadrillas» πρόσθεσα Σχόλιο του Μεταφραστή εξηγώντας την αναλυτικότερα.

Τέλος στα μεταφραστικά πολιτισμικά προβλήματα που αντιμετώπισα κατά ήταν η μετάφραση του «Guardia Civil» στα ελληνικά. Το πρόβλημα που προκύπτει στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει αντίστοιχο σώμα καθώς η Guardia Civil είναι ένα Σώμα Δημόσιας Ασφάλειας στρατιωτικού χαρακτήρα και εθνικής εμβέλειας που αποτελεί μέρος των Κρατικών Δυνάμεων και Σωμάτων Ασφαλείας. Είναι ένα στρατιωτικό σώμα με πολιτικά καθήκοντα, υπάγεται στο υπουργείο Άμυνας και οι αρμοδιότητές της αφορούν στην αστυνόμευση των πολιτών. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό το κοντινότερο αντίστοιχο της Guardia Civil είναι η Ελληνική Χωροφυλακή. Ωστόσο μετά από σχετική έρευνα σε κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατέληξα στο συμπέρασμα ότι την μεταφράζουν συνήθως είτε ως «πολιτοφυλακή» με το Guardia Civil σε παρένθεση, είτε μόνο ως «πολιτοφυλακή», είτε μόνο Guardia Civil. Εν τέλει, επέλεξα να την αποδώσω ως Ισπανική Πολιτοφυλακή προσθέτοντας το Guardia Civil δίπλα σε παρένθεση.

3.3.3. Γλωσσικά Μεταφραστικά προβλήματα

Σε γλωσσικό επίπεδο τα προβλήματα που προέκυψαν κατά τη μεταφραστική διαδικασία σχετίζονται με την απόδοση του τίτλου του κειμένου, των αρκτικόλεξων, την αλλαγή στη σύνταξη πολλών προτάσεων, τα σημεία στίξης κ.λπ. Ξεκινώντας από τον τίτλο του πρωτοτύπου κειμένου «SOCIOGÉNESIS Y EVOLUCIÓN DEL TERRORISMO EN ESPAÑA» η πρώτη μου σκέψη ήταν να το αποδώσω «Κοινωνιογένεση και Εξέλιξη της Τρομοκρατίας στην Ισπανία», με την καθοδήγηση όμως του επιβλέποντα καθηγητή μου και τη γνώμη του επί του θέματος τελικά μεταφράστηκε «Η τρομοκρατία στην Ισπανία: κοινωνικές αιτίες της γένεσης και της εξέλιξής της», καθώς ο όρος Κοινωνιογένεση αντιστοιχεί μεν πλήρως στο πρωτότυπο κείμενο δεν είναι όμως λειτουργικός και δεν βγάζει νόημα στη ΓΣ εφόσον παραπέμπει μόνο στη γένεση κοινωνιών. Επίσης στο ΚΠ συναντώνται αρκτικόλεξα που χωρίζονται σε αυτά που μεταφέρονται αυτολεξεί στην ελληνική γλώσσα και σε αυτά όπου δημιουργείται καινούργιο αρκτικόλεξο από τα αρχικά των μεταφρασμένων λέξεων. Όλες αυτές οι περιπτώσεις παρουσιάζονται στον Πίνακα 3:

MIL (Movimiento Iberico de Liberación)	Ιβηρικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
GARI (Grupo de Acción Revolucionaria Internacionalista)	Διεθνής Επαναστατική Ομάδα Δράσης
OLLA (Organització de la Lluita Armada)	Οργάνωση του Ένοπλου Αγώνα
FAC (Front d' Alliberament Català)	Καταλανικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ETA (Euskadi ta Askatasuna)	Βασκική Γη και Ελευθερία
PNV (Partido Nacionalista Vasco)	Βασκικό Εθνικιστικό Κόμμα
IRA (Irish Republican Army)	Ιρλανδικό Δημοκρατικό Στρατό IPA
FLB (Front de Libération de la Bretagne)	Μέτωπο Απελευθέρωσης της Βρετάνης

Να σημειωθεί ότι για τα τέσσερα πρώτα αρκτικόλεξα του πίνακα (MIL, GARI, OLLA, FAC), δεν υπάρχει αντίστοιχη ελληνική απόδοση ή δεν είναι εύχρηστη ή ιδιαίτερος διαδεδομένη και ως εκ τούτου μπορεί να μην γίνει κατανοητή ή να προκαλέσει σύγχυση, γι' αυτό δίπλα στον ελληνικό όρο παρατίθεται σε παρένθεση ο ισπανικός για διευκόλυνση του αναγνώστη.

Μία μικρή έρευνα προηγήθηκε σε λεξικά και παράλληλα κείμενα πριν την απόδοση της φράσης «estados de excepción» που μεταφράζεται στη ΓΣ ως «καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (Πολιτικής Προστασίας)» καθώς έπρεπε να βρεθεί η ισοδύναμη ελληνική φράση εφόσον δεν υφίσταται η κατά λέξη μετάφραση της ισπανικής (ακολούθησα επομένως τη μεταφραστική τεχνική της Ισοδυναμίας). Με την ίδια λογική η βασκική λέξη «Zutik» του ΚΠ αποδόθηκε ως «Εγέρθητι», δίνοντας έτσι έναν αυστηρό τόνο και ύφος καθώς πρόκειται για προσταγή και το «εγέρθητι» χρησιμοποιείται ως στρατιωτικό παράγγελμα που σημαίνει «Σήκω επάνω». Περαιτέρω γλωσσικά προβλήματα σχετίζονται με ορισμένα σημεία στίξης του ΚΣ, όπως για παράδειγμα το ελληνικό ερωτηματικό (;) που στην ισπανική γλώσσα έχει τη χρήση του δικού μας κόμματος (.). Επίσης η λέξη «traslandándose» δεν ήταν δυνατό να μεταφραστεί ως «μετακινώντας» καθώς το γερούνδιο δεν θα ήταν λειτουργικό στην συγκεκριμένη πρόταση του ΚΣ κι έτσι αποδόθηκε ως «αφού μετακινήθηκε». Ένα ακόμη γλωσσικό πρόβλημα αποτέλεσε η απόδοση της λέξης «afines al» που εν τέλει μεταφράστηκε ως «κλίνει προς» υιοθετώντας τη μεταφραστική τεχνική της μετατόπισης αφού το επίθετο μετατράπηκε στο μετάφρασμα σε ρήμα.

Επίλογος

Φτάνοντας στο τέλος, θα ήθελα να σημειώσω ότι η παρούσα εργασία αποτέλεσε μια ενδιαφέρουσα ενασχόληση με τη μετάφραση από την ισπανική γλώσσα με την οποία χαίρομαι ιδιαίτερα να καταπιάνομαι προς τη μητρική μου. Το θέμα του κειμένου ήταν επίσης εξαιρετικά ενδιαφέρον ενώ μου δόθηκε η ευκαιρία να ενημερωθώ και να εμβαθύνω σε ένα θέμα που μου ήταν κατά βάσει άγνωστο έως τώρα, ενώ παράλληλα να γνωρίσω μέσα από το κείμενο και άλλα πολιτισμικά στοιχεία του ισπανικού χώρου τα οποία δεν γνώριζα. Βασικός μου στόχος κατά τη μεταφραστική διαδικασία, ήταν η δημιουργία ενός προϊόντος το οποίο θα είναι κατανοητό και λειτουργικό, θα επιτελεί με επιτυχία το Σκοπό του, θα εναρμονίζεται με τα πολιτισμικά και κοινωνικά στοιχεία της γλώσσας-στόχου και δεν θα προξενεί παρερμηνείες, ασάφειες ή ερωτηματικά στο κοινό υποδοχής.

Βιβλιογραφία

Συγγράμματα

Nord, C. (2014). *Η Μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*. Αθήνα: ΔΙΑΥΛΟΣ.

Ammann, M. (2014). *Βασικές αρχές της μεταφρασεολογίας: Ένα εγχειρίδιο για επίδοξους μεταφραστές & διερμηνείς*. Αθήνα: ΔΙΑΥΛΟΣ.

ΤΣΙΓΚΟΥ, Μ. (2011). *Γλωσσολογία & Μετάφραση: ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ*. Αθήνα: ΔΙΑΥΛΟΣ.

Γραμμενίδης Σ. & Δημητρούλια Τ. & Κουρδής Ε. & Λουπάκη Ε. & Φλώρος Γ. (2015). *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις της Μετάφρασης*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Διαδικτυακά λεξικά

Real Academia Española. *Diccionario de la lengua Española*. <https://dle.rae.es/>

Διαδικτυακό λεξικό Glosbe. Ανακτήθηκε από : <https://glosbe.com/>

Διαδικτυακό λεξικό Linguee. <https://www.linguee.es/>

Διαδικτυακοί τόποι

Κλούρα Ε. (2016, 13 Οκτωβρίου). *Ο Βαθμός Μεταφραστικής Δυσκολίας*. Ανακτήθηκε 10 Μαΐου, 2021, από <https://blog.peempip.gr/translation-difficulty-level/>

Seel O. *Αντιπαραβολικές πρωτοτυπολογίες κειμένων: Ένα λειτουργικό μεθοδολογικό εργαλείο και η χρησιμότητά του για τη διδακτική της μετάφρασης*. Ανακτήθηκε 8 Απριλίου, 2021, από http://echo.frl.auth.gr/5th_trad_congress/proceedings/Seel_Olaf_Immanuel.pdf

Γραμμενίδης, Δημητρούλια, Κουρδής, Λουπάκη, Φλώρος, Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης Ανακτήθηκε από : https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3901/3/00_master_document-KOY.pdf

Seel, O. (2015). *Το θεωρητικό υπόβαθρο για τη Γενική Μετάφραση και τη Μετάφραση Γενικών Κειμένων* [Κεφάλαιο]. Στο Seel, O. 2015. *Εισαγωγή στη γενική μετάφραση* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. κεφ 1. <http://hdl.handle.net/11419/2569>

Seel, O. (2015). *Η μεταφραστική επάρκεια υπό το πρίσμα του λειτουργισμού* [Κεφάλαιο]. Στο Seel, O. 2015. *Εισαγωγή στη γενική μετάφραση* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. κεφ 2. <http://hdl.handle.net/11419/2570>

ΜΠΑΤΣΑΛΙΑ Φ., ΣΕΛΛΑ-ΜΑΖΗ Ε., *Γλωσσολογική προσέγγιση στη θεωρία και τη διδακτική της μετάφρασης*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 1994 / Έλλην, Αθήνα 1997.

Παριανού Α. (2007). Η ανάγκη της λειτουργικής προσέγγισης στη μετάφραση ειδικών κειμένων. Ανακτήθηκε από :
http://www.eleto.gr/download/Conferences/6th%20Conference/6th_30-25-ParianouAnastasiaPaper_V04.pdf

Declaración de ETA. (2010, Sep 05). Ανακτήθηκε από:
https://elpais.com/elpais/2010/09/05/actualidad/1283674621_850215.html

El terrorismo en España. UNIDAD DIDÁCTICA PARA GEOGRAFÍA E HISTORIA. Ανακτήθηκε από:
http://www.interior.gob.es/documents/642317/12001517/UD1+Terrorismo_en_Espa%C3%B1a_PROFESORADO_126190591.pdf/a58ae9ad-6629-4cf7-9a17-7573ab0d3997

Baskaran, L. (2014). LA CUADRILLA: ESA INSTITUCIÓN. Ανακτήθηκε από:
<http://www.kulturaldia.com/auskalo/la-cuadrilla-esa-institucion/#:~:text=Una%20de%20las%20caracter%C3%ADsticas%20de,se%20juntan%20para%20pas%C3%A1rsele%20bien.>